

Борис МАРКОВ

ИМЕНКИ СО ЗНАЧЕЊЕТО СВОЈСТВО ИЛИ АПСТРАКТЕН ПОИМ ВО СОВРЕМЕНИОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Во одделни граматика¹ и други лингвистички трудови именките со значењето *својство* (*nomina essendi*) се разгледуваат заедно со оние што означуваат *дејство* под називот именки со апстрактно значење (*nomina abstracta*). Образувањата со значењето *својство* се изведуваат предимно од придавска и нешто поретко од именска основа, а оние што обележуваат *дејство* од глаголска основа или глаголска придавка. Општо за двете групи именки е дека истапуваат со значење што има нијанса од апстрактен карактер, која кај првите се изделува преку значењето *својство*, а кај вторите — преку значењето *дејство*. Степенот на апстрактноста често пати варира не само кај одделни образувања од едната или другата група именки туку, повеќе или помалку, и внатре во секоја од нив. Ова секако доаѓа оттаму што преодот на значењето *својство* или *дејство* во апстрактно значење или поим е обично постепен и воопшто тешко забележлив. Самата апстрактност притоа во низа случаи може донекаде да има и субјективен карактер.

Поимот апстрактни именки, од своја страна, сретнува извесни тешкотии во таа смисла што образувањата од овој вид обично не истапуваат само со апстрактно значење туку, зависно од типот, придобиле и секундарни значења и различни видови конкретизација (на пр. место, лице, предмет, должност или звање, институција и др.). Главно од оваа причина тука се определевме за називот именки со значењето *својство* или *ајсџрактиен поим* (чиешто изделување станува преку значењето *својство*). Врската на секундарните значења со основното значење (*својство*) кај одделни образувања е воопшто нееднакво запазена и забележлива или пак наполно отсуствува, но независно од тоа споменатите значења во една работа како што е нашата не можат да бидат наполно одминати, т. е. во случајов се наложува, покрај основното значење, да бидат споменати и тие.

Слично на именките со значењето *дејство*², разгледуваните именки можат да се класифицираат во две основни групации: А) бес-

¹ Грамматика рускојо языка, АН СССР, Москва, 1960.

² Под наслов „Именки со значењето *дејство* или *ајсџрактиен поим* во совр. макед. јазик“ примерите од овој вид се разгледани во „Годишен зборник на Филоз. факултет“, кн. XXIII, 1971, 497—556.

суфиксни образувања и образувања со флексијата -а и Б) суфиксни образувања — со нежива (непродуктивна) и продуктивна наставка. Две групи именки ја имаат следнава распространетост и особености.

А) Бессуфиксни образувања и образувања со завршокот -а

Споредени со суфиксните, именките од овој вид во поглед на значењето не се разликуваат суштествено, само што степенот на апстракцијата кај некои од нив е нешто поголем или пак имаат издиференцирана нијанса (сп. *жал* : *жалосиѝ*, *вис* : *висина*, *сиуд* : *сиуденина*, *-осиѝ*, *бега* : *бедносѝ*, *-оѝиѝа* и др.). Општо земено, ваквите образувања во стручната литература се слабо осветлени, повеќе или помалку и во другите словенски јазици, кое секако се потврдува и од фактот што едни исти примери кај извесни автори се деноминативни, а кај други девербативни. Таков е случајот, на пример, со именките „*лаг*, *слава*”³ и др. Од друга страна, кај одделни деноминативи тешко може да се установи исто така дали се изведени од придавка или од именка (сп. *шир* : *широк* или *ширина*; рус. „*любь* : *лубокий* или *лубина*”⁴). Двете подгрупи образувања во современиот јазик се застапени предимно со следниве примери:

А₁) Бессуфиксни образувања: *жал* (< стсл. *жалъ*), *жег*, но стсл. *žęžda*, струс. *жажа*, схрв. *жеђ(a)*, слов. *žeja*, *лаг* (< стсл. *chladaŕ*), *стуг* (: стсл. *studŕ*), *шир* f и m поет. „ширина, простор, пространство”.

Нешто поголема распространетост примерите од овој вид имаат во рускиот јазик (сп. „*удалой* — *удаль*, *темный* — *темь*, *мутный* — *муть*, *жуткий* — *жуть*” и др.), каде што изведувањето на вакви именки е најчесто придружено од појавата алтернација (сп. „*лубь* : *лубокий* или *лубина*”, *лушь* : *лухъ*, *ѝишь* : *ѝихъ*). Со оглед на тоа дека алтернацијата како морфолошко средство за изведување на нови образувања е карактеристична за најстариот период (т.е. старословенскиот, старорускиот јазик), посочените и ним слични примери се главно наследени од тоа време. Обиди за изведување на нови примери од овој вид во рускиот јазик се забележуваат кај одделни поети, на пример, кај Мајаковски „*старь*, *нишь*”, Есенин „*сырь*, *цветь*” (Финкелъ — Баженов, о. с., 304) кои, меѓутоа, не се прифатени, така што како понови се одбележуваат главно *бездарь* и *заумь* (Финкелъ — Баженов, о. с., 304). Покрај *шир*, во современиот македонски јазик понов е исто така примерот *бездар*, но со друго значење „в. бездарник”.

А₂) Образувања со завршокот -а: *бега* (: *będъ*), *вина* (сп. дијал. *винен* = лит. *виновен*), *жеја*, *мака* (стсл. *тѣка*), *ѝолза* (: стсл. *польза*, струс. *польза* и дијал. *польѝа*, укр. *пильѝа*, пол. *ulga*), *іроза*, 1. ужас; 2. одвратност”.

³ Фасмер, М., *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1963—1974.

⁴ Финкелъ, А. А., Баженов, Н. М., *Курс современной русской литературной языка*, Киев, 1965, 303—304.

Од изнесеното се гледа дека како едната така и другата подгрупа примери во македонскиот јазик имаат сосем ограничена распространетост, при што нови образувања претставуваат реткост, што значи дека во поглед на застапеноста и продуктивноста мошне се разликуваат од слични творби со глаголска основа.

Б) Суфиксни образувања

Зависно од тоа дали примерите од овој вид имаат продуктивна или непродуктивна наставка, ги делиме на две основни групи: Б₁) именки со непродуктивна или нежива наставка (од гледна точка на современиот јазик) и Б₂) именки со продуктивна наставка. Овие две групи именки се разликуваат меѓу себе како во однос на бројот на наставките со кои истапуваат така и во однос на самата распространетост.

Б₁) Именки со непродуктивна наставка

Со значењето својство или апстрактен поим истапуваат именки со наставките: *-оба*, *-га*, *-ога* и *-ја*. Општо за образувањата од овој вид е дека имаат недеривирана основа, т. е. основа при која понатамошното делење на морфемии не е можно. Споменатите наставки во современиот јазик се застапени главно со следниве примери:

-оба: *злоба* (< стсл. *зълѡба*), *ѡеѡба*, *ѡескоба*;

-га: *кривга* (: *крив*), *ѡравга*, *нужга*; сп. рус. *вражда*;

-ога: *слобога*, рус. *свѡбога* (Ф, ЭС);

-ја: *душа* (< *дух-ја*), *суша*; *грча* (*грѡ-ја*) „невреме, лапавица” Р; сп. и конкр. *ѡргја* дијал. „житен црвец” Р.

Во современиот јазик бројот на приведените примери е очигледно мошне ограничен. Застапеноста на посочените наставки во одделните словенски јазици, сепак, доста варира. Посебно изделување во случајов бара наставката *-оба*, која кај нас е застапена само со примерите *злоба*, *ѡеѡба*, *ѡескоба*, но затоа доста распространета е во српскохрватскиот јазик и особено во словенечкиот и западнословенските јазици, каде придобила и секундарни значења, при што претставува продуктивна наставка.

Б₂) Именки со продуктивна наставка

Најголем дел од овие наставки се стари, односно наследени од прасловенскиот јазик, поради што најчесто се општи и за другите словенски јазици. Покрај ваквите наставки, со исто или слично значење, тука спаѓаат и некои што се преземени од странски (несловенски) јазици, како и извесни дериватни наставки, кои најчесто немаат општословенски карактер. Со поголема или помала распространетост во совреме-

ниот јазик истапуваат следниве наставки и деривати: *-ија* и дериватите *-ишија* и *-ошија*, *-ие* или *-је*, *-ило*, *-ина* со некои од дериватите, *-оси*, *-оша* или *-ока* и дериватот *-ошија*, *-сиво* и дериватот *-ишиво*, *-ица*, *-лак*, *-изам*, *-ажа* и *-ура*.

Наставката *-ија* (гр. и ром. *-ia*)

Во словенските јазици како наставка се изделила и затврдила преку примери од грчкиот и латинскиот јазик (односно романските јазици). Заедно со преземените примери се затврдени и дел од значењата кои ги има во изворниот јазик, што е секако случај и со значењето својство (сп. *евџинија* гр. *εὐθύνια*, *маија* < гр. *μαῦια*), кое е основно или едно од основните значења на *-ија*. Посебно одбележување бара односот или врската меѓу ова значење и повеќето други значења, дел од кои се изведуваат главно преку него (т.е. својство). Во поглед на основата, именките со ова значење (честопати придружено од други значења или различен вид конкретизација) се изведуваат од придавки, глаголски придавки, прилози и именки, кои за поголема прегледност можат да се вклучат во две групи: α) именки образувани од придавки, глаголски придавки и прилози и β) именки од именска основа. Двете групи образувања во современиот македонски јазик ја имаат следнава застапеност и особености.

α) Примери изведени од придавска основа, глаголска придавка или прилог. Именките од овој вид во поглед на значењето стојат мошне блиску или наполно се совпаѓаат со оние на *-оси*, *-ошија* и *-сиво*, кое, впрочем, се потврдува и од фактот дека дел од ваквите образувања во народните говори, а делумно и во литературниот јазик, истапуваат со една или две од споменатите наставки. Во својство на примери можат да се приведат предимно следниве образувања:

боџаија (сп. и дијал. *боџаина*) „в. богатство” Р, *греболија* (сп. буг. *греболия* < *гребен*), *евџинија* (: гр. *εὐθύνια*), сп. скрв. *јевџиноћа*, *лакомија* и *лакомоси*, *-лак*, *-ишина*, *лудорија* (: скрв. *лудорија*), покрај *лудоси*, *-ошија*, *нечистија* „дијал. в. *нечистиошија*”, *скайија* (: опоз. *евџинија*) „в. *скайошија*”; или:

оклейија „дијал. проклетство, клетва” Р, *џроклеија* „1 в. *џроклеишиво*; 2. многу лош човек” Р, или: *назадија* (Б, ГД) ‘опоз. од напредок, назадување’, *навредија*, покрај *најредие*, *-ица* „арх. в. напредок”.

Слично на образувања со други вакви наставки, за еден дел примери од овој вид е сврзана појавата конкретизација на значењето својство, и тоа главно во предмет или сл., лице и место. За илустрација можат да се приведат следниве образувања:

а) Предмет (во широка смисла на зборот): *башиџија* дијал. 'имот наследен од башта' в. татковнина, *мајчинија* 'наследство од мајка' (сп. „Не продавај, лудо, не издавај || *Мајчинија*, лудо, татковнина". БМ); или: *йојанија* „1. предмет или постапка кон која се чувствува одвратност; 2. поган човек", или: *дреболија* (сп. и буг. *дреболиа* < *дребен*), *сиџинурија*, схрв. *сиџинурија* 'ситни пари, предмети, ситници', *сиџарудија*, сп. схрв. *сиџарудија* 'стари предмети';

б) Лице: *женскија* дијал. или *жениџија* дијал. 'женско лице' („Лели е женска — каква да е, мириса на *жениџија*". СП, КЖ), *маџиџија* '1. дијал. машко лице, маж; 2. колект. 'мажи' „само *маџиџија* во нивната кука" Р), *йојанија*, *џрвесиџија* 'дете кое води во дадена игра, башарија' („...едно од девојчињата, што ќе биди поголемо, ќе му биде како првестија или башарка, и околу него ќе наседнат сите девојчиња". МЦ, СБНУ) в. првестинка, првостинка, *свеџија* разг. 'светец', сп. и дијал. *ашкеџија*.

в) Место: *околија* (< *околен* или *околу*), покрај *околина* — со издиференцирано значење, *џустелија* 'пусто, пустеливо место, пустеж', *сиџрмолија* 'стрмно место, стрмнина, -иште', *дембелија* — обично во изразот *земја дембелија*, сп. и неол. *Пасквелија* (ЖЧ, НП).

β) Примери изведени од именска основа. Кај образувањата од овој вид можат да се изделат неколку групи именки, каде *-ија* истапува со посебна функција или значење. Како почести или типични за *-ија* се следниве значења и функции: а) својство; б) закрепување или засилување на постојното значење на основната именка; в) збирно значење; г) значењето место. Меѓу овие значења на *-ија* секако постои заемна врска, но нивното изделување во одделни значења и функции од гледна точка на современиот македонски (или кој било друг словенски) јазик тешко може наполно да се воспостави, а уште помалку да се посочи нивното хронолошко затврдување. Изделувањето во одделни значења и функции е секако резултат на различни асоцијации и влијанија. За еден дел од нив е притоа карактеристично дека во современиот јазик се всушност затврдени преку примери од грчкиот, а делум и од турскиот јазик (сп. *џуруџија*). Воопшто, големиот број примери со странска основа се наметнува сам по себе, но тие тука можат само патем да се одбележат.

Независно од замаглувањето на врската со основното значење и полното осамостојување во одделни значења, тука исто така тргнуваме од значењето својство како основно кај *-ија*, кое кај образувањата од овој вид можело да помине и од оние со придавска основа, каде истапува како типично. Одбележаните значења во современиот јазик се застапени предимно со следниве образувања:

а) Примери со значењето својство:

ѓаволија „в. ѓаволштина” Р, *мајсторија* (сп. буг. *майстория* и схрв. *мајсторија*) ‘мајсторство, -лак’, *робија* (: схрв. *робија*) ‘ропство, робување’; или: *идиотија*: фр. *idiotie* („... во една атмосфера во која гуши присуство на *идиотија*”. Х), *ѓурулија* (< тур. *gürültü*, *шмеќерија* (сп. и буг. *шмеќерия*) и *шмеќерлак* (< тур. перс. „šeb-i-keri”) в. ‘шмеќ.’ ‘шмеќарство’. Спрема последнава е образувана и именката *лајарија* дијал. (СП, КЖ).

Примерите од овој вид очигледно имаат ограничена распространетост, при што нови образувања не се забележуваат.

б) Примери во кои *-ија* истапува со функција на закрепување или засилување на значењето од основната именка:

лагија ‘глад, -ување, голем глад’ („Кога беше, бре, скъпијата, скъпијата, *лагијата*, Кило жито — ока сребро”. БМ), *блајословија* нар. ‘благослов’; *слободија* „1. арх. слобода; 2. претерана слобода; сп. и неол. *сколободија* („... само ако имаат некоја *сколободија* со власта.” БК, Л), *смрдија* или *смрѓија* дијал. „в. смрдеа”.

Со исклучок на неологизмот *сколободија*, приведените примери се познати и без наставката *-ија*, кои од гледна точка на современиот јазик истапуваат во својство на бессуфиксни образувања (*лаг*) или со завршокот *-а* (*слобода*) и кои имаат потреба од извесно поткрепување. Наставката *-ија* тука всушност го заменува неизразниот завршок и внесува извесна експресивност или нијанса на наредност.

Посебно изделување и одбележување кај именките на *-ија* секако бараат заемките од западноевропските јазици. Нивниот број е доста значителен, повеќе или помалку, во секој словенски јазик. Образувањата од овој вид обично го запазуваат значењето од изворниот јазик, со кое главно се обележува различен вид конкретизација, апстрактен поим, земја, и сл. За илустрација можат да се споменат, на пример, следниве именки: *ексиресија*, *имиресија*, *кокеџерија*, *џивилеија*, *џеданиџерија*, *носијалија*; *дифџерија*, *невралија*; *археолоија*, *бакџериолоија*, *лексиолоија*, *фразеолоија*; *клеџиоманија*, *словенофобија*.

Освен кај приведените примери со домашна и странска основа, наставката *-ија* е застапена и во дериватите *-арија*, *-сија*, *-иџија*, *-оџија*, *-урија*, дел од кои во современиот јазик претставуваат доста распространети наставки (*-арија* и *-оџија*). Со исклучок на образувањата со наставката *-арија*, кои, впрочем, имаат двојно потекло, значењето *својствено* (кое тука е основно) кај сите деривати е добро запазено, само што напоредно со последново се развиле и други секундарни значења односно различен вид конкретизација. Споменатите деривати во современиот јазик ја имаат следнава застапеност:

Дериватот *-арија*⁵ (< *-ар* + *-ија*) е застапен при два типа именки: а) *грнчарија* и б) *месарија*; *јеснарија*. Нееднаквото потекло тука, разбирливо, условило и различно значење. Така кај првиот тип значењето својство се конкретизирало во занает што произлегува од основата и производи на даден занает, т. е. колективно значење. Овој тип образувања е застапен главно со следниве именки: *грнчарија* '1. грнчарство; 2. грнчарски изделија, производи', *железарија* 'производи од железо', *сугарија*, *сџакарарија*, *сџоларија*, *дрвенарија*. Вториот тип именки означуваат лице со својство што произлегува од основата (*јеснарија*) или лице кое врши дејство од основата (*месарија*). Образувањата од овој вид поголема распространетост имаат главно во одделни наши говори. Како во првиот така и во вториот тип именки *-арија* истапува како одделна наставка не само во поглед на значењето туку и поради тоа што е застапена во примери од типот *дрвенарија* и *месарија*, каде основата *дрвенар*, *месар* не е позната во својство на одделна именка.

Дериватот *-осија*, *-сија* е застапен сè на сè во неколку примери каде *-ија* е придадена на *-осиј* за да ја поткрепи последнава наставка со значењето својство. Тука спаѓаат примерите: *ипгосија* (< *ipgosiј* + *-ија*. ТМ, СП), покрај *ипгосија*, *радосија* 'радост', *чудесија* 'чудо', *-еса*.

Дериватот *-ишија* (< *-ишиво* и *-ија*) претставува сложена наставка која е добиена со додавање на *-ија* кон *-ишиво* (*-сиво*) во примери од типот *сиромашишиво* + *-ија* < *сиромашишија*. Овој дериват на *-ија* денес истапува и како одделна наставка, бидејќи е застапен во примери од типот *јоанишишија*, *немашишија* и сл., кои не се познати со наставката *-ишиво*. Со исклучок на примерот *немашишија*, именките на *-ишија* се изведуваат од придавска или именска основа и истапуваат со значењето својство (а кај именката *немашишија* состојба) што произлегува од основата. Слично на *-ија* и повеќето нејзини деривати и тука во одделни примери напоредно со основното значење (својство) се издделило колективно значење (збирна множина). Со или без секундарното значење во современиот јазик се застапени предимно следниве образувања:

јоанишишија и *јоанишишилак* разг. '1. гадост, гадна постапка, дело („Затоа град паѓа и друга *јоанишишија* што се чини". КП, ЗП); 2. колект. погани, лоши луѓе', *сиромашишија* '1. сиромаштво, немаштија („Ни на богатство радуј се, ни на *сиромашишија* жалај". МЦ, СБНУ); 2. сиромаси, најсиромашниот дел од населението Р', *рисјанишишија* дијал. '1. христијанство; 2. христијани', *циганшишија* 'циганштилак; 2. колект. цигани' и сл., спрема кои е образувано и *немашишија*, покрај *немашишина*.

Макар што истапуваат со ограничена распространетост, примерите од овој вид се доста чести но предимно во разговорниот јазик. Нови примери на *-ишија* сепак не се среќаваат, што секако зборува за слабата продуктивност на овој дериват.

⁵ Поподробно за овој проблем в. *Наставката -арија во јужнословенските јазици*, Годишен зборник на Филоз. фак., кн. XIII, 1963, 391—402.

За дериватот -*ошѣја* в. стр. 47—51 од прилогов.

Дериватот -*урија* (-*ур-а* и -*ија*) добиен е со придавање на -*ија* кон примери со наставката -*ура*, која во современиот македонски јазик оставила ретки траги (главно во одделни говори), но која е доста распространета во српскохрватскиот и некои други јазици. Наставката -*ија* тука служи за закрепување на -*ура* која станала напълно непродуктивна. Самите образувања на -*урија* во однос на оние на -*ура* (пејоративна нијанса) истапуваат со значењето с в о ј с т в о, преку кое во одделни примери (*сиѣнурија*) се развило и к о л е к т и в н о значење. Речникот на македонскиот јазик со овој дериват ги регистрира следниве примери: *ѣдурѣја* дијал. в. гадотија, *дивурија* в. дивотија, *смеурија* разг. 'весела приказна, смешна работа; смеа'; или: *сиѣнурија*; сп. и дијал. *женѣиурија* kollekt.

Н а с т а в к и т е -*иѣ* и -*је* < ѣсл. -*је*

Слично на образувањата со глаголска основа, овие две варијанти на прасловенската наставка -*је* се застапени и во примери со значењето с в о ј с т в о или а п с т р а к т е н поим. За современиот јазик е притоа карактеристично дека именки од овој вид истапуваат со двете наставки, само што Речникот најчесто дава предност или упатува на варијантата -*је*. Првата варијанта (-*иѣ*) очигледно се надоврзува на наставката -*иѣ* од старословенскиот јазик, која со значителна распространетост истапува во бугарскиот и рускиот јазик. Што се однесува до втората варијанта (-*је*), таа наоѓа поткрепа како во народните говори така и во српскохрватскиот литературен јазик, преку кој некои вакви примери можеле да се затврдат и во нашиот јазик (сп. *ѣразноверје*, *сѣверје*, *ѣромесечје*, *зѣиѣиѣ*, *сѣзвѣје*, или *ухлебѣје* и сл.). Поголем дел од ваквите образувања, пред сѐ оние со варијантата -*иѣ*, настанале уште во старословенскиот јазик (преку кој минале и во споменатите јазици). Значењето с в о ј с т в о кај повеќето од нив е придружено од значителен степен на апстрактност, така што најчесто спаѓаат кон книжната апстрактна лексика.

Во современиот јазик именките од овој вид најблиску стојат до оние на -*осѣ* и -*сѣво*, кое се потврдува пред сѐ од нивното заменување или паралелна употреба. За старословенските и особено црковнословенските споменици е карактеристично, во секој случај, како придавањето на -*ије* (-*ѣје*) кон -*ѣсѣво* така и паралелната употреба со последнава, сп. на пример:

„*bogatъstvo* и *bogatъstvije*, *gospodъstvo* и *gospodъstvije*, *licemѣrъstvo* и *licemѣrъstvije*, *lѣkavъstvo* и *lѣkavъstvije*, *česarъstvo* и *česarъstvije*, *veličъstvo* и *veličъstvije*, *vlađičъstvo* и *vlađičъstvije*, *besčъstvije*⁶; или: „*bezbožъstvo* и *bezbožъstvije*, *blaženie* и *blaženъstvo*, *blaženъstvie*; *bezdѣtie* и *bezdѣtъstvo*, *bezimѣnie* и *bezimѣnъstvo*, *bezlobie* и *bezlobstvije*, *bezočije* и *bezočъstvo*, *bezumije* и *bezumъstvo*, *bestrašije*

⁶ Sadnik, L. u. Aitzetmüller R., *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*, Heidelberg, 1955.

и *bestrašstvo*, *besmrtije* и *besmrtstvo*, *blagonravije* и *blagonravstvo*, *nasilije* и *nasilstvo*, *nasilstvije*, *nerazumije* и *nerazumstvo*⁷ и др.

Основата на овој вид именки обично содржи придавка (проста или префигирана односно сложена), именка или синтагма. Од гледна точка на современиот јазик, кај извесни образувања не може со сигурност да се издели основата од која се образувани, т. е. дали е придавка, именка или синтагма, кое во голема мера се објаснува со тоа што претставуваат стари творби. Во современиот македонски јазик се застапени предимно следниве примери, најголем дел од кои се регистрирани во Речникот:

Н а с т а в к а т а -и е:

а) Примери образувани од прости (неизведени) придавки или прилог:

величие (<великѝ) „в. величина” Р, *веселие* „в. веселба”, *одличие* „арх. 1. одлика; 2. в. одликување” Р, или: *најредие* („... беше му тргнало на големо *најредие* во кука...” МЦ, СБНУ), покрај *најредија*, *најредица* „арх. в. напредок” Р.

б) Примери образувани од именка:

бедсѝвие „арх. в. беда” Р, *најайсѝвие* арх. ’упатство’, *знамение* ’предзнак’ Р.

в) Примери изведени од префиксирани придавки, сложенки или синтагми:

за-: *зайиѝиѝе* и *зайиѝиѝје* Р; *из-*: *изобилиѝе*; *со-*: *совремиѝе* („Луѓе од нашето *совремиѝе*”. НМ), *согласиѝе* „арх. в. согласност”; *у-*: *усилиѝе* арх. в. усилба, *ухлебиѝе*; или:

безверие ‘1. атеизам, безверност; 2. скепса, колебање’, *безвластиѝе* (сп. и *иолновласиѝе*, *самовласиѝе*), *безводиѝе* „в. безводност”, *безволие*, покрај *безволности* (сп. и *самоволие*, покрај *самоволсѝво*, *-осѝ*, *своеволие*, покрај *своеволности* Р, *слабоволие*), *безјавиѝе* и *безјавосѝ*, *беззаконие*, покрај *беззаконосѝ*, *безредие*, *безумие*, покрај *безумсѝво*, *-осѝ* (сп. и *крайкоумие* „в. краткоумност”, *малоумие* „в. малоумност”, *осѝроумие* „в. остроумност”, *илиѝикоумие* и „илиѝикоумје, илиѝикоумности” Р, *бесјайиѝе* „в. беспакѝе”, *бесрамие* „в. бесрамност”, *бессиѝе* „и *бессиѝности*”, *бесѝрашиѝе* „в. бестрашност”; или:

красноречиѝе „в. красноречивост” Р, *крайкоумие* (сп. и *малоумие*, *осѝроумие*, *илиѝикоумие*, *-је*), покрај *крайкоумности*, *иолновласиѝе*, *иразнословиѝе* „и *иразнословје*”, *рамновесиѝе* „и *рамновесје*”, *разнообразиѝе* „и *разнообразје* в. *разнообразност*”, *рамнодушиѝе* „арх. в. *рамнодушност*”, *рамнојравие* „арх. в. *рамноправност*”, *слабодушиѝе* „в. *слабодушност*”, *иразноверие* „и *иразноверје*, *-ство*”, сп. и *суеверие* и *суеверје*; или:

⁷ Miklosich, Fr., *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Wien, 1862—1865.

мракобесие ‘опскурантизам’, *раболеиe* ‘ропска понизност’, *сладоcиpаcтuиe* ‘в. сладостраcтје’; или:

иpошuиvpeчuиe ‘и *иpошuиvpeчје*’, *ceкuднeвиe* ‘и *ceкuднeвје*, *ceкoјднeвје*’, *иoвeчepиe* и *иoвeчepје*, *иpедвeчepиe* ‘и *иpедвeчepиe* и *иpедвeчepје*’, *cтoлeиuиe* ‘в. столетје’ Р.

Кај дел од приведените примери значењето својство е придружено од апстрактност или секундарно значење (сп. *oдлuчuиe*, *бeзвepиe*, *мpакoбeсuиe*, *иoвeчepиe* и др.). Со уште поголем степен на апстракција или конкретизација истапуваат именки од типот:

бoгoслoвиe ‘теологија’, *poдoслoвиe* ‘и *poдoслoвје*’ ‘историја на родот, генеалогичка’; или *дeнoнoкuиe* ‘24 часа’; *paмнoдeнcтuиe* ‘арх. в. рамноденица’, *cpеднoвeкoвиe* ‘в. средновековје’, *иoлнoиaсuиe* ‘особеност на руската фонетика’, *иoлнoмoшuииe* ‘и *иoлнoмoшuивo*’, *caмoдpжaвиe* и сл.; или:

зaиaвиe ‘и *зaиaвје* в. наслов’, *иoкoлeниe*, *coсвeздuиe*; *чeииpиcтuииe* книж. ‘строфа од четири стиха’, *иeиoкнuиe* и *иeиoкнuије* ‘цркв. првите пет книги од Библијата’.

Н а с т а в к а т а -je

Поголем дел од приведените примери на *-иe*, како што видовме, во Речникот се употребуваат напоредно со *-је* или дури се упатува на *-је*. Извесен број примери од овој вид сепак се среќаваат само со варијантата *-је*. Придавањето на *-је* тука се врши главно на ист тип основи, т. е. на еден од посочените три начина. Со исклучок на неколку примери кои имаат општонароден или народен карактер, кон кои се однесуваат именките *зpавје*, *вuиopичe* < *вuииopичје* (‘другиот петок кога зетот одит со побратимите се викат *вuиopичe*, *иpекииш*. . . *иpеишичe*’. БМ), *иpвичe* (сп. и схрв. *иpвичје* или *иpвичe* — со нешто поиздиференцирано значење), *бeсuиaкe* (< *бeсuиaије*) ‘в. беспатица’ Р, другите примери обично претставуваат дел од книжната лексика. Тука спаѓаат предимно следниве образувања ексцерпирани од Речникот:

(не)блaиoзвyчје ‘дисхармонија’, *paзнoиaсјe*, *cкyдoумјe* ‘в. скудоумност’, *слaбoумјe*, покрај *слaбoумнoст*, *слoбoдoумјe*, покрај *слoбoдoумнoст*; или:

иoднeбeсјe, *иoднeбјe*; *иpимeсeчјe* или *иpомeсeчјe*; *нapечјe*, *coзвyчјe* (: схрв. *caзвyчје* и *сузвyчје*).

Разгледаните примери на *-иe* и *-је* даваат да се заклучи, меѓу другото, дека живниот број во современиот јазик не е голем, но не е и незначителен. Лесно се забележува притоа дека доста примери на *-иe* ја имаат ознаката ‘арх.’ или пак редум се дава почестиот еквивалент со наставката *-је*, односно наставките *-oст*, *-cишвo* и нешто поретко *-иa*, *-иaи* и *-бa* (*вeслбa*). Овие наставки, пред сè *-oст* и *-cишвo*, кои со истово значење се далеку пораспространети од *-иe* и *-је*, се очигледно главна пречка за релативно слабата застапеност и ограничените продуктивни

можности на последниве. Ако се фрли поглед назад, т. е. ако се пренесеме во првите години на формирањето на современиот литературен јазик, ќе се види дека бројот на примерите со наставката *-ие* бил нешто поголем и дека низа вакви примери денес се затврдени со некоја од посочените наставки (сп. *блајоразумносиј*, *еднообразносиј*, *рамноправносиј*, *сосијојба*, *веселба*, *безбожијво*, *бездејсијво*; *блајородсијво* и арх., како и примери од типот *земјоделсијво*, *лицемерсијво*, *ракојворба* и др. Паѓа в очи притоа сличната состојба на споменатите наставки во современиот српскохрватски јазик.

Н а с т а в к а т а *-ило*

Претставува дериват на *-ло*, кој е застапен во примери како со глаголска така и со придавска основа. За постари треба да се земат секако првите, преку кои воопшто можело да дојде до изделување на *-ило* во одделна наставка. Поновиот настанок на примерите со придавска основа се гледа и од нивната ограниченост главно во македонскиот и соседните словенски јазици. Слично на други образувања со ваква основа, преку значењето *с в о ј с т в о* во одделни примери се развиле секундарни значења или настапил различен вид конкретизација. С о или б е з конкретизација на значењето *с в о ј с т в о* во современиот јазик се застапени следниве примери:

беснило 'вид болест', *бледило* 'бледност, бледнота, -тија', *јорчило* '1. горчив вкус; 2. горчина, јад', *жолтило*, *зеленило* '1. зеленина (својство); 2. зелена растителност; 3. зелена боја; 4. (обично во множ.) незрело овошје', *лудило*, *модрило* '1. модрина, -ост; 2. боја за модрење', *мртвило* 'мртвост, безживотност', *руменило* „в. руменина” Р, *сивило* '1. сивина, -ота; 2. сива боја; 3. фиг. еднообразност', *синило* '1. синина, -евина („Таму горе на небесното *синило* ја побара својата мајка”. СП, КЖ); 2. сина боја за памучни и волнени материи', *слейло* „в. слепота” Р, *студенило* „в. студенина” Р, *темнило* „длабок мрак, темнина” Р, *црвенило* '1. црвенина, руменило по лице, усни, (, . . . си прочитаа во очите и во *црвенилој* на нивните млади образи”. СП, КЖ); 2. в. црвило” Р, *црнило* '1. црнина; 2. траур („ . . . у тој ден цела година не се крои никакво алишче, оти ако се скрои, у *црнила* ќе се носи”. М, СБНУ); 3. средство за црнење; 4. фиг. несрекен живот', *шаренило* „1. шаренина, својство на шарен; 2. мешаница, измешано нешто, разновидност” Р.

Од прегледот на приведените примери се гледа дека значењето *с в о ј с т в о* е релативно добро запазено, но во одделни образувања сепак превладува секундарното значење односно конкретизацијата (сп. *жолтило*, *зеленило*, *лудило*, *црвенило*). Во однос на другите наставки со значењето *с в о ј с т в о*, *-ило* тука најблиску стои до *-ина* и нешто помалку до *-осиј*, *-ошја* или *-ошјаја*, кое во одделни примери се изразува со заменување или замешување. Со ова значење *-ило* е ограничена главно во примери од посочениот тип придавки.

Н а с т а в к а т а -и на (<псл. -и на)

Во современиот македонски јазик се придава на именски и придавски основи, придавски заменки, броеви, глаголски основи и прилози, со кои образува именски со повеќе значења или функции. За извесен број примери е карактеристично, освен тоа, дека од гледна точка на современиот јазик имаат немотивирана основа, така што за нив може да се прими следнава констатација на Loś: „Poza nielicznymi jak: *kalina, malina, wszystkie inne są pochodne, ale nie dla wszystkich możemy odnaleźć pierwowzory polskie, lub słowiańskie: pyrzyńa... jużyna*”...⁸.

Со исклучок на именките изведени од глаголска основа, за кои е карактеристично значењето дејство или апстрактен поим, за образувањата со споменатите основи е типично значењето својство или апстрактен поим. Слично на именките со други вакви наставки, значењето својство, кое е тука предмет на разгледување, во ред примери е придружено од различен вид конкретизација или секундарни значења. Од друга страна, треба да се одбележи дека -и на е застапена во повеќе дериватни наставки⁹, дел од кои имаат значителна распространетост или се, повеќе или помалку, карактеристични за современиот јазик. Спрема основата од која се образувани, именките на -и на со значењето својство или апстрактен поим ја имаат следнава застапеност:

1) Именки изведени од придавска основа. Зависно од тоа дали придавката од основата содржи нежива или жива наставка, образувањата од овој вид можат да се поделат на две групи: а) именки изведени од придавка со нежива наставка (од гледна точка на современиот јазик) и б) именки изведени од придавка со жива наставка. Распространетоста како на едната така и на другата група именки всушност зависи од застапеноста на дадениот тип придавки. Посочените две групи именки во современиот јазик се застапени предимно со следниве образувања:

а) Именки изведени од придавки со нежива наставка. Придавката свршува на:

-в: *џлувина* дијал. ‘глувост, -ота’, *дивина* ‘1. дијал. дивост; 2. колект. дивеч’, *здравина* „1. јадрина; добро здравје; 2. цврстина” Р, *кривина* „1. кривда (Правината ја надмозува *кривинаџа*, посл.); 2. вина, кривица; 3. завој, кривина” Р, *новина* ‘1. новост („Книгата на г. Де Бреј внесува голема *новина* нарочно со одделот за македонскиот јазик”, М. П., МЈ, год. II); 2. млад месец’, (*не*)-*џравина* ‘(„Кажи ми, докажи ми *кривинаџа* да биди *џравина*”’. МЦ, СБНУ; 2. фраз. на *џравина*; посл.: Кај што има сила, нема *џравина*; *Правинаџа* се танчи, ама не се кине’, *сивина* „в. сивило” Р; -м: *џлемина* ‘размер, величина’ (физ.), *џџиџомина* ‘1. питомост; 2. питомото место, питом крај’, *сџрмнина* в. *сџрмина*; -г: *млагина*

⁸ *Gramatika polska*, II, Kraków, 1925, & 80.

⁹ Предмет на посебно разгледување се во статијата „Дериваџи на наставкаџа -и на, Македонски јазик, 1973.

‘1. младост; 2. млади години; 3. колект. младинци’, *ѿврдина* ‘1. тврдост; 2. утврдено место, крепост’; спрема кои е образувано и *срдина* дијал. (< *се срди*) = *сргда*; -ѿ: *боѿѿѿина* ‘в. богатство’ Р, *вешѿина* (сп. и схрв. *вешѿина*), *висѿина* ‘I f својство или поим; II adv.’, *ѿусѿина* = схрв. *ѿусѿоѿа*, *жолѿина* (‘на бескрвната *жолѿина* на рогузот...’) ЦМ, Л) и *жолѿевина* (... *жолѿевина* на невенот”, СД, ВП), *луѿина*, *суѿѿина* ‘внатрешна содржина, сушност’, *ѿврѿѿина* и *ѿврѿѿоѿа*, *чисѿина* ‘1. *чисѿоѿа*; 2. место без дрвја во шума, полјанка; 3. воопшто пошироко место’; -з: *близина* ‘1. близост, -ота; 2. блиско место’, *брзина*; -ж: *свежина* = *свежосѿ*; -ѿ: *блаѿина* дијал. ‘в. благота’ Р; -ж: *блажина* ‘1. благост, слаткост’; 2. дијал. благо, имот”, *должина*; -к: *величина*, *ѿорчина* (сп. схрв. *ѿорак*, рус. *ѿорѿкий*) и дијал. *ѿорчовина* ‘1. својство; горчив вкус; 2. јад, огорченост’, *јачина*; -к: *вруѿина*; -х: *ѿѿѿина* (< *ѿѿѿ*); -л: *белина* ‘1. белота, -отија; 2. маргина од книга’, *врлина* ‘1. злост, злоба; 2. дијал. стрмина, стрмно место’, *дебелина* (< тур. *tembel*) ‘дебелост’, *киселина* ‘1. киселост; 2. хем. материја; 3. оцет’, *милина*, *облина* ‘1. заокруженост; 2. валчест дел од некој предмет” Р, *ѿоѿлина* ‘1. топлота; 2. вид енергија; 3. фиг. топли чувства’, *ѿелина* ‘целост’, *ѿуѿлина* (сп. схрв. *ѿуѿаѿ*) ‘в. празнина’; или: *врелина* (< стсл. *врѿѿѿи*) ‘врелост, -отија’, *свеѿлина* ‘1. светлост; 2. вид енергија; 3. сјај; 4. светло место; 5. прен. симбол’; -н: *синина* ‘в. синевина” Р, *ѿрнина* ‘1. црност, -отија; 2. црна облека” Р; -р: *бисѿрина* и *бѿсѿроѿа*, *ведрина* ‘1. јасноста, чистота на небото; 2. ведро време; 3. фиг. веселост, спокојство’, *добрина* ‘1. доброта; 2. добро дело („Ај ќе ти направам една *добрина*...” ЈЛ, П)’, *ѿѿѿрина* и *ѿѿросѿ*, -*оѿѿина*, *јадрина* ‘крупност’, *модрина* ‘1. модрост, синевина; 2. модрица’, *оѿѿрина* и *оѿѿроѿа*.

Приведените примери, кои во основата најчесто имаат качествена придавка, во поглед на значењето се совпаднаваат или стојат блиску до оние на -*осѿ*, -*оѿа* и -*сѿѿо*, кое се изразува и во нивното замешување или напоредна употреба (в. стр. 20—43). За староста на овој тип образувања на -*ина* заклучуваме по тоа што дел од нив се застапени во старословенски текстови. Очигледно е, меѓутоа, дека повеќето се образувани отпосле, при што меѓу нив има и такви кои се типични за современиот македонски јазик, каде напоредно со основното значење (својство) или без него придобиле и секундарни значења. При постоење на синонимни образувања со наставките -*осѿ*, -*оѿа* и -*сѿѿо*, примерите на -*ина* обично се одликуваат со поголема народност и со поизразена конкретизација односно секундарни значења, пред сè значењето место.

б) Именки изведени од придавки со жива наставка. Придавката од основата истапува со една од следниве три наставки: -*ав* (*ѿзѿав-ина*), -*ок* (*ѿеж-ок*, *ѿеж-ина*) и -*ен* (*јас-ен*, *јас-ина*). Образувачката со ваква основа се застапени предмино во следниве примери:

-ав: *издавина* („Прочула ми се Јована || с убаина, *издавина*“ БМ) „в. гиздавост“ Р, *ірчавина* „в. грчавост“ Р, *жилавина* и *жилавост*, *коравина* „в. коравост“ Р, *лабавина* ‘лабавост, отпуштеност’, *моравина* (*мор-ав* < тур. *mor* ‘виолетов, темјанужен’), *модрина*, ‘1. модрост, -ило; 2. модрица’, *мурјавина* „поим и состојба на мургав, мургавост“ Р, *ијалавина* и *ијалавица* (< гр. ὁ παλαβός) „1. палавост; 2. безумност; 3. нар. поез. епитет за ветар; 4. будалиште“ Р, *рајавина* „(книж. ретко) в. рапавост“ Р, *убавина* „1. убавост; 2. добра особина; 3. добра работа, ствар, роба („имаше на пазар од сите *убавини*“ Р); -ок: *близина* (*близ-ок*) ‘1. близост; 2. блиско место’, *висина* „в. височина“ (второва форма е понова), *глабина* и *глабочина*, *жестина* лит. (сп. схрв. *жестина* : *жесток*) ‘сила, јарост’, *жештина* — согласката *иј* тука е внесена спрема *јорештина*, *кночина* (< дијал. *кнок* = *иенок*) в. тенкост, -отија, *сладина* ‘1. сладост („... што прстите да си изеиш од *сладина*“ МЦ, СБНУ); 2. сласт; 3. прен. пријатно чувство’, *ижежина* ‘1. својство на телата да тежат; 2. определен износ на мерка; 3. тежба, тешкотија; 3. прен. бreme’ Р, *ширина*, покрај *широчина*; сп. и конкр. *низина* (< *низок*) ‘ниско место’.

-ен. Зависно од тоа дали изведувањето станува со придавање на -ина кон придавки на -ен со незапазено или запазено е од основата, образувањата од овој вид можеме да ги поделиме на две подгрупи: α) именки изведени од придавки на -ен со незапазено е во основата (тип: *јас-ен*, *јасн-ина*) и β) именки изведени од придавки на -ен со запазено е (тип: *сйуген-ина*). Од едната и другата група примери можат да се приведат следниве образувања:

α) Примери изведени од придавки на -ен со незапазено е од основата:

арнина „в. добрина“ Р, *божевнина* „арх. в. божевност“, *вечнина*, покрај *векнина* ‘вечност’, *влажнина* ‘1. влажност; 2. влага (,некои од нив извадија крпчиња и ја попиваа студената *влажнина* од челото“ М.АА)’, *далнина* „поет. в. далечина“ Р, *зайурнина* или *сйурнина* ‘спарнина, -отија’, *јаснина* ‘1. јасност; 2. јасно небо; 3. рано утро’ (сп. „од *јаснина* до *пладнина*“ Р, *ладнина* ‘ладовина, лад, свежост’, *леснина* и *лесноша*, -отија, *особина* ‘карактеристично својство’ (: схрв. *особина* : *особан*, -ит), *иразнина* ‘1. празнота, -отија; 2. празно место; 3. прен. пропуст, испуштено место; 4. прен. отсуство на желби, стремеж’, *иреднина* и *иредност*, *ијреснина* и *ијресноша*, -ошја, -ока, *сйарнина* и *сйарношја* „в. спурнина, запурнина“ Р, *сйирнина* ‘1. наклонетост, особина на стрмен; 2. стрмно место, стрмниште’, *ишминина* ‘1. мрак, темница; 2. прен. непросветеност’, *умнина* „в. умнотија“ Р; или: *внайишнина* (< *внайишешен*) и *внайишност*, *иодишнина*, *сеиашнина*, *уишнина*; сп. и од глаголска основа: *биднина* „в. иднина“ Р (< *иден*).

β) Примери изведени од придавки со запазено е од основата:

руменина '1. руменило; румена боја на сонце и сл.', *сѣуденина* 'студ, студенило; 2. отсуство на близост, наклоност', *црвенина* „в. првенило“, *шаренина* „в. шаренило“ Р; или: *соленина* (< *солен*); „... ја секаваше *соленината* на крвта“. СД, ВП) в. соленост.

Разгледаните примери во поглед на значењето и особеностите обично не се разликуваат од оние кои во основата имаат придавка со нежива наставка, т. е. најчесто се совпаднаваат или стојат блиску до оние со наставките на *-осѣ*, *-оѣ*, *-ило* и *-сѣво*, кое кај едните и другите се изразува со напоредна употреба или меѓусебно заменување, на пример:

-ина и *-осѣ*, *-оѣ*: *близина* и *близосѣ*, *-оѣ*, *блажина* и *блајосѣ* дијал., *-оѣ*, *бојатина* дијал. в. *бојатсѣво*, *вечнина* и *вечносѣ*, *новина* и *новосѣ*, *свейлина* и *свейлосѣ*, *иѣиѣмина* и *иѣиѣмосѣ*, *свежина* и *свежосѣ*, *целина* „в. целост“ Р, *црнина* и *црносѣ*, *-оѣија*; или: *божевнина* „арх. в. божевност“, *вечнина* и *вечносѣ*, *влажнина* и *влаѣ*, *влажносѣ*, *-оѣ*, *јаснина* и *јасносѣ*, *-оѣ*, *-оѣија*, *преднина* и *предносѣ*, *соленина* в. соленост, *сладина* и *сладосѣ*, *свежина* и *свежосѣ*, *суѣиѣина* и *суѣиѣносѣ*;

-ина и *-оѣ*, *-оѣија*: *белина* и *белоѣ*, *-оѣија*, *бисѣрина* и *бисѣроѣ*, *блаѣна* „дијал. в. благота“, *ѣоѣлина* и *ѣоѣлоѣ*, *цврѣиѣина* и *цврѣиѣоѣ*; или: *леснина* и *лесноѣ*, *-оѣија*, *ѣреснина* и *ѣресноѣ*, *-оѣија*, *-оѣ*, *сѣарнина* и *сѣарноѣија*; *умнина* „в. умнотија“ Р и *умносѣ*.

-ина и *-ило*: *сивина* и *сивило*; *руменина* и *руменило*, *сѣуденина* и *сѣуденило*, *црвенина* „в. првенило“ Р, *шаренина* „в. шаренило“ Р.

Прегледот на приведените образувања од своја страна укажува дека значењето својство кај дел од нив е придружно од секундарно значење или друг вид конкретизација. Од ваквите примери, т. е. со запазена врска со значењето својство, со текот на времето дошло до izdelување пред сè на колективното значење и значењето место¹⁰. Освен со овие две значења, именките со придавска основа се застапени и во извесен број примери кои означуваат поими, предмети, делови од телото, лице или животно и др. Основното значење (својство) тука е најчесто доста избледено или наполоно потиснато. Меѓу ваквите образувања спаѓаат предимно следниве именки:

висѣина 'I f поим, опоз. од лага; II adv. навистина', *киселина* '1. киселост; 2. хем. кисела база; 3. опет; 4. дијал. вид чорба', *оѣчина* „опачна страна“ Р, *ѣрвина* и *ѣрвиѣ* '1. прво дело; 2. нар.

¹⁰ Именките со овие две значења посебно се разгледани во статиите: *Nomina singularia* и *collectiva* во *современој македонски јазик*, Јужнословенски филолог, год. XXX, Београд, 1973, 391—402, и *Nomina loci* in *der mazedonischen Sprache*, Zeitschrift für Balkanologie, Bd. IX.

поез. прво либе; 3. адв. првпат', *свејлина* (Речникот одбележува 7 значења); или; *јошовина* „готови пари” Р, сп. и схрв. *јошовина*, *зеленина* ‘зелена растителност, в. зеленило’ Р, *кислина* ‘јадење од кромид, оцет и зејтин’, *слабина*, *сланина*, *чесјина* ‘густо решето со мали дупчиња’ Р; *суровина* (: схрв. *сировина*) ‘материјал што треба да се преработи’; или: *дријина* разг. (< *дриј* = стар) ‘стара мома, жена’, *стјарешина* (спрема кое е образувано *главешина* ‘поглавар’), *ишјурина* „прекар за жена или животно” Р; сп. и примерите *живина*, *роднина* и сл.

-нина: *вечернина* дијал. ‘предвечерје, -ие’, *предвечернина* и *предвечерие*, -је „1. вечерта спроти некој празник; 2. ситуација спроти некој настан” Р, *заднина* „1. она што е одзади; 2. в. тил” Р, *јорнина* „1. в. згорнина; 2. дијал. северко (ветар)” Р, *зіорнина* „1. површина; 2. в. згорниште” Р, *книжнина* ‘книжевност’, *крвнина* „1. крв, убиство; 2. крвна освета; 3. накнада за извршено убиство; 4. род, сродство” Р, *лејнина* и *јролејнина* „пролетни посеви” Р, *надворнина* „в. надворштиње” Р, *ноќнина* поез. „ноќ, мрак”; или *јрвнина* ‘1. првина; 2. нар. поез. прво либе’. За примерите од типот *сабојшнина*, *инвалиднина* и сл. в. с. -нина.

2)-ина во примери изведени од броеви и извесни прилози. За образувањата со ваква основа се сврзани следниве значења: а) одредена бројност, б) приближна бројност, в) значењето дробка и г) апстрактен поим и др. Овие значења во современиот јазик ја имаат следнава застапност и особености:

а) Одредена бројност. Поимот одредена бројност кај голем дел од ваквите образувања опфаќа не само определено количество туку е истовремено сврзан и со природниот род на дадената именка. Така, зависно од тоа што опфаќа ваквата бројност, можат да се изделат три нијанси на ова значење: а₁) примери кои не обележуваат лице и, следствено, имаат само граматички род; а₂) примери при кои обележувањето на родот се постигнува со придавање на соодветна именка и а₃) примери кои обележуваат определен број лица од машки или машки и женски род, т. е. мешани лица. Тука спаѓаат следниве образувања:

а₁) Одредената бројност не опфаќа лица. Само со вакво значење истапуваат примерите *јоловина*, *јирейина*, *чейврјина*, кои всушност обележуваат дробка, така што -ина тука се совпаѓа со дериватот -инка (сп. *јоловинка*, *јирейинка*, *чейврјинка*, *десейинка*, *сјојинка*), при кој ова значење е основно. Примерот *јоловина* меѓу нив придобил и други значења или функции (сп. „средина; крста; адверб” Р), што е секако секундарно. Посочените примери во Речникот се земени како именки, за кое секако придонесле и секундарните значења. Паѓа в очи, меѓутоа, дека приведените примери не истапуваат секогаш со функција на именка (сп. *јоловина* = пола јаболко, *јирейина*, *чейврјина* нива и сл.), каде бројното значење сè уште превладува.

а₂) Обележувањето на родот се постигнува со додавање на соодветна именка за тој род. Со ваква функција *-ина* истапува во примери на *-сѝоѝина* (сп. *чеѝири-сѝоѝини*, *ѝеѝсѝоѝини*, *шеѝсѝоѝини*... *девеѝсѝоѝини* *сѝолови*, *мажи*; *жени*, *книѝи*; *деѝа*, *села*). Ваквите образувања во Речникот ја носат ознаката *num* и воопшто напoлно се совпаднаваат со другите прости броеви (сп. *два*, *ѝири*, *ѝеѝ*, *десеѝ*, *сѝо*, *двесеѝе*, *ѝириесеѝа*, *илјаѝа*), што значи дека поимот одредена бројност тука има само количинска содржина, додека обележувањето на самиот род се изразува со именката која следи.

а₃) Одредената бројност опфаќа лица од машки пол или машки и женски лица, т.е. мешани лица. Задржувајќи се на ова значење, Конески ја дава следнава забелешка: „Од *седум*, *осум* иде: *седмина*, *седуммина*, *осуммина*, кај другите броеви наставката *-ина* додава веќе приближно значење, така што разгледуваните форми се образуваат само со *-мина*“¹¹, на пример: *девеѝмина*, *десеѝмина*, *дванаесеѝмина*, *двадесеѝмина*, *ѝириесеѝмина*... *шеесеѝмина*, *деведесеѝмина*, *сѝомина*, *двесеѝемина*, *илјаѝамина*; или: (не)колкумина, малкумина, мноѝумина, ѝовеќемина и сл. Од броевите *ѝеѝ* и *шеѝ* во случајов се можни двојни форми, т.е. со *-ина* и *-мина*, сп. *ѝеѝина* „*num*“, 1. пет души, пет лица; 2. *petoro*“ и *ѝеѝмина* „*num*“, в. петина“ Р, *шеѝина* и *шеѝмина*, но само *дваѝа* или *двамина*, *ѝироѝа* или *ѝирмина*.

Освен во приведените примери, напоредно со значењето приближна бројност и значењето *дропка*, *-ина* со ова значење е сепак застапена и во ред други образувања, од кои Речникот ги одбележува, на пример, следниве: „*девеѝина*, *десеѝина*, *седумнаесеѝина*, *ѝириесеѝина*, *чеѝириесеѝина*, *седумнаесеѝина*, *седумдесеѝина*“ Р, но речиси при секој пример се упатува на наставката *-мина*, за која ова значење е типично.

б) Приближна бројност. Вакво значење имаат главно оние именки на *-ина* во основата на кои лежи бројката *десеѝ* и *сѝо* (Конески, о.с., 209), т.е. образувања од типот *десеѝина*, *дванаесеѝина*, *ѝиринаесеѝина*... *дваесеѝина*, *ѝириесеѝина*, *шеесеѝина*... *сѝоѝина* и сл., или примери изведени од сложени броеви како што се *ѝеѝ-шеѝина* или *ѝечесеѝина*, *два-ѝиринаесеѝина*, *два-ѝириесеѝина*, *ѝеѝ-шеесеѝина* и сл. Во чист вид приближната бројност секако истапува во првиот тип именки (*дванаесеѝина*), додека во вториот тип (*ѝеѝ-шеѝина*) всушност произлегува од основата (*ѝеѝ-шеѝ*), така што *-ина* тука има главно супстантивизациска функција. Општо за двата типа именки е дека приближната бројност не е сврзана со род или лице, туку се однесува како на лице така и на животно, предмет или друг поим од сите три рода (на пр.: *десеѝина луѓе* или *мажи*, *жени*, *деѝа*; *коњи*, *крави*, *ѝовеѝа*; *сѝола*, *книѝи*, *ѝера*; *сѝоѝина војници*, *девоѝки*, *момчиња*; *брави*, *овци*, *јаѝиња*; *чекори*, *ѝодини*, *мислења*; сп. и контекст од типот „... кој со едно воле, кој со *дваесеѝина бравчиња*...“. ИС, ВЛ; или „... имаше

¹¹ Грамаѝика на македонскиот лиѝературен јазик, Скопје, 1964, 209.

йтриесейтина јодини”. СП, КЖ; или „...и не ќе појдеме сѝоштина чеко-ри”. МЦ, СБНУ).

Посебно одбележување, пред сè кај именките од првиот тип (*гесейина*, *сѝоштина*), бара фактот дека значењето приближна бројност не истапува само односно единствено туку обично напоредно со значењето одредена бројност и значењето дропка, што нашло одраз и во Речникот, кој во ред образувања од овој вид одбележува по три значења, на пример:

гесейина „I num 1. desetoro; 2. desetak. II f desetina”, *йтринаесейина* „1. num тринаесет машки или мешани лица в. тринаесетмина; 2. f тринаесетти дел од нешто”, *седумнаесейина* „num 1. еден дел од целина разделена на 17 еднакви дела; 2. множество од околу 17 души. II в. седумнаесетмина”, *йтриесейина* „I num триесет машки или мешани лица в. триесетмина; 2. околу триесет. II f триесетти дел од нешто”, *четириесейина* „I num 1. 40 лица, četrdesetoro; 2. околу 40, četrdesetak. II f четириесетти дел од нешто”, *седумнаесейина* „num еден дел од целина разделена на седумнаесет еднакви дела (1/17), sedamnaestina; 2. множество од околу 17 души, sedamnaestak. II в. седумнаесетмина”, *шеесейина* „num околу шеесет; 2. шеесетти дел”, *седумгесейина* „num 1. еден дел од целина разделена на 70 еднакви дела (1/70); 2. множество од околу 70 души”, *сѝоштина* „num 1. (со атрибут) stotina, sto в. стотица, стотница; 2. stotinak имаше стотина души”; или: *йейинаесейина* „num околу 15 petnaestak *йейинаесейина* куќи, *йедесейина* „num (околу 50) pedesetak село со *йедесейина* куќи” и др.

Неодбележувањето на значењето одредена бројност и значењето дропка кај некои вакви примери во Речникот, се разбира, не значи дека отсутствуваат или дека се необични. Од друга страна, освен во образувања со *гесей* од основата, главно сите три посочени значења се откриваат и во примери од типот „осмина¹ f 1. осми дел од нешто; 2. muz. . . .; 3. определен формат на книга” и „осмина² num в. осуммина”, „*гевейина* „I num 1. devetoro; 2. devetak. II f devetina” Р (= дропка). Очигледно е, меѓутоа дека кај посочените три значења најтипично за образувањата од овој вид е секако значењето приближна бројност, што се гледа и од фактот дека при значењето одредена бројност најчесто се упатува на дериватната наставка *-мина*, која во случајов истапува само со ова значење, поради што во јазикот меѓу неа и *-ина* е извршен еден вид диференцијација на значењето.

в) Значењето дропка. Со ова значење *-ина* се употребува на^м поредно со *-инка*; сп. „йоловина — йоловинка, йрејина — йрејинка, чейврјина — чейврјинка, шесјина — шесјинка, гесейина — гесейинка, сѝоштина — сѝоштинка” (Конески, о. с., 179). образувањата на *-инка* тука секако имаат извесна предност пред оние на *-ина*, бидејќи за првите е карактеристично деминутивното значење, кое е всушност и

основно кај нив, додека вторите (-ина) се најчести или најобични со значењето приближна бројност.

г) Значењето поим или конкретен предмет. Надвор од разгледаните значења остануваат ограничен број примери кои претставуваат апстрактни или конкретни поими. Тука спаѓаат пред сè граматичките термини — заемки од српскохрватскиот јазик: *еднина* (: *jednina*), *множина* (< *мноџа*), *двоина*, потоа примери од типот *йејина* (Делчевско) 'пет снопа ставени заедно', *девејина* дијал. 'девет спона ставени на куп'; сп. и синтагмата *Бабини девејини* 'бапски приказни'.

3) -ина во примери изведени од прилошка основа. Кај образувањата со ваква основа исто така тргнуваме од основното значење (својство) кое и тука подлежи на конкретизација. Така, покрај значењето својство или апстрактен поим, наставката -ина во случајов е застапена во примери со следниве две значења: а) прилошко значење или функција (тип: *йриквечерина*) и б) количество од машки или измешани лица содржано во основата (тип: *малцина*). Овие две значења во современиот јазик ја имаат следнава застапеност:

а) Прилошко значење. Врската со основното значење (својство) кај повеќето вакви образувања обично се уште е непрекинатата. Во прилог на ова зборува фактот дека прилошкото значење или функција тука најчесто истапува како придружувачко кон значењето својство или поим. Почесто се среќаваат предимно следниве образувања:

доцнина (< *доцна*) '1. доцно време, ноќ; 2. дијал. доцна' (сп. од *ранина* до *доцнина*), *изујтрина* '1. утро (сп. секоја *изујтрина*); 2. adv. орр. од вечер; 3. фраз. утре *изујтрина* рус. кога рак свиснет', *квечерина*, *наквечерина* или *йриквечерина* '1. предвечерие, -је; 2. adv. квечер, наквечер, квечерум', *предвечерина* '1. времето кога се ближи вечерта, предвечерие, -је; 2. adv. предвечер, приквечер', *ранина* (предимно во состав со предлозите *в*, *на*, *од*: сп. *в ранина*, -ње), *сабајлина* (= тур. *sabahleyin* '1. f утро; 2. adv. в. сабајле', *сейнина* „дијал. в. после, обично во изразот *на сейнина*“ Р, *ујтрината* '1. тоа утро; 2. adv. утре, изутрина'; или: *йрвина*, -ица '1. прво дело; 2. првпат (не му е *йрвина*)'.

Примерите со вакво (прилошко) значење претставуваат понови образувања кои во другите словенски јазици обично не се застапени, така што се типични главно за македонскиот јазик, но пред сè одделните народни говори, каде што имаат почеста употреба, додека во литературниот јазик се затврдени само некои од нив. Инаку, како во литературниот јазик така и во доста народни говори синонимите содржани во основата на ваквите образувања се не само обични туку најчесто и превладуваат во јазикот.

б) Број или количество од машки или измешани лица што произлегува од основата „*колцина*“ adv. в. колкумина, *малцина* adv. и *малкумина* adv., *мнозина* adv. и *мнојумина*, *неколцина* adv. и *неколкумина*, *йојцина* adv. дијал. „в. повеќемина“ Р.

Вториот тип примери очигледно имаат исто така ограничена распространетост, при што напоредно со нив се употребува и синонимот на *-мина*, кој е притоа пообичен односно потипичен за современиот јазик, така што Речникот со право упатува на оваа наставка. За разлика од примерите со првото (прилошкото) значење, некои од ваквите образувања познати им се и на соседните словенски јазици (сп. схрв. *неколицина*, буг. *колцина*, *неколцина*). Самото izdelување и историскиот развикот како на примерите со ова значење така и на оние со првото (прилошкото) значење не може да се проследи главно поради недостиг од историски материјал. Во однос на двата типа именки со прилошка основа изолирано стои именката *йовеќнина* дијал. „вишок” Р.

Раководејќи се секако од основата од која се изведени примерите со второво значење, составувачите на Речникот ги земаат за прилози, така што ги обележуваат со ознаката *adv.* По своето значење, како и по морфолошкиот строеж и синтаксичките одлики односно функции, ваквите образувања главно не се разликуваат од другите именки на *-ина* со прилошка, придавска или именска основа (сп. „*йовеќнина* f дијал.”, *вечерина* f; *йоукнина* и др.).

Н а с т а в к а т а *-осѣ* (< стсл. *-осѣь*)

За потеклото на оваа општословенска наставка, која е застапена во две форми — *-осѣ* и *-есѣ*, сè уште нема полна еднодушност меѓу научниците, освен дека е наследена од прасловенскиот јазик. Најприфатливи објасненија даваат Меје и Вондрак. Првиот во неа гледа сложена наставка која настанала од иевр. *-es/-os* и *-tѣ* и смета дека е аналогна на наставката **-esti*, која во нешто подруга форма се пази во литванскиот и арменскиот јазик. Освен тоа, обрнува внимание дека со сличен гласеж и иста употреба е застапена и во хетитскиот јазик (*„dalugašti = dľgostъ”*)¹². Со ова објасение е засегнато и постоењето на двете форми (*-estъ* и *-ostъ*), каде *e* и *o* се сфатени како спојни вокали. Лесно се забележува, меѓутоа, дека *-есѣ* и *-осѣ* не можат секогаш да се земаат за континуанти на иевр. *-es/-os*, бидејќи првата (*-есѣ*) истапува главно како варијанта на *-осѣ*, т. е. доаѓа по меки консонанти (сп. рус. *невучесть*, *свежесть*, *тяжесть*). Сосем подруго објаснение за настанокот на *-осѣ* дава Вондрак¹³, кој смета дека е добиена по контаминација на *-ота* (која исто така истапува со апстрактно значење) и *-stъ* во примери од типот *-čъstъ*, *zavistъ* и сл. Второво мислење се поткрепува од близоста на посочените две наставки, како и од фактот дека извесен број примери на *-оѣ* во старословенските споменици се застапени напоредно со наставката *-осѣ*, на пример: „*dľgota* и *dľgostъ*, *dobrota* и *dobrostъ*, *junota* и *junostъ*, *nagota* и *nagostъ*, *světłota* и *světlostъ*, *skorota* и *skorostъ*, *čistota* и *čistostъ*”¹⁴. Напоред-

¹² Общеславянский язык, 296, 419.

¹³ Vergleichende slavische Grammatik, B. I., Göttingen, 1924, 648.

¹⁴ Sadnik, L. u. Aitzetmüller, R., o. c.

-л: *белосиј*, (не)веселосиј, злосиј, (не)зрелосиј, киселосиј, малосиј (само во изразите на малосиј, од малосиј, Р), милосиј, (не-)сомилосиј, најлосиј, њодлосиј, свейлосиј '1. светлина; 2. во титулирање', *пре-свейлосиј*, (не)смелосиј; сп. и примери со некачествена придавка во основата од типот *бејлосиј*, *ирилосиј*; *целосиј*, како и именката *жалосиј* (<жал); -м: *лакомосиј*, *немосиј*, *ишћомосиј*, *шромосиј*; или: *самосиј*; *видимосиј* „в. видливост” Р; -н: *синосиј* „в. синевина” Р, *синотија*; *склоносиј*; -р: *бодросиј*, *ведросиј*, *ишросиј* „в. итрина” Р, *јадросиј*, *мудросиј* (сп. и *премудросиј*, *сомудросиј*), *стиаросиј*, *шромосиј*, *храбросиј*, *ишћедросиј*, *ишћуросиј*, — но од некои вакви придавки во современиот јазик именката се образува со друга наставка (сп. *добар*, *модар*, *мокар*, *осијар*); -и: *лудосиј* и *лудивосиј*, *свирейосиј* (:схрв. *свирей*, -осиј) и *свирейство*, *скајосиј* и *скајотија*, *слейосиј* „в. *слейотија*” Р, *ишјосиј*; -иш: *крушосиј*, *ошћишосиј*, *сишјосиј*; сп. и *сакатишосиј* (<тур. *sakat*); -х: *ишхосиј* (ММ, Д).

Освен во приведените примери, -осиј е застапена и во извесен број именки изведени од сложеници, на пример: *безјаловосиј*, *врјотилавосиј*, *своејлавосиј*, *ишјотилавосиј*, *ишћердојлавосиј*, *далнојледосиј*, *кривојледосиј*, *крајковидосиј*, *кусојледосиј*, *ишћеснојрадосиј*, *ишћиројрадосиј*, *злорадосиј*, *младолџкосиј*, *мнојџкосиј*, *разнолџкосиј*, *двојчленосиј*, *двојшћрукосиј* (:схрв. *двојшћрук*, -осиј).

б) Именки на -осиј образувани од изведена придавка. Во основата на примерите од овој вид лежи придавка која свршува на: -ок (<-џкџ), -ав, -ичав, -кав, -икав, -уџав, -ушав, -ив, -лив, -иш, -ен. Распространетоста и особеностите на овој тип именки на -осиј, како што одбележивме, зависат од застапеноста и карактерот на придавката од основата. Гледано од аспект на придавката во основата, именките на -осиј тука ја имаат следнава застапеност:

а) Примери изведени од придавки на -ок. Именките од овој вид можат од своја страна да се поделат на две подгрупи: а₁) примери каде -ок од придавката отсуствува и а₂) примери каде -ок од основата е запазена. Првата група примери очигледно претставува постар тип образување кои се изведувале без суфиксот -к (сп. и компаративот од ваквите примери: схрв. *ближи*, *виши* и др.). Од едната и другата подгрупа примери во современиот јазик се застапени главно следниве именки:

а₁) *близосиј*, покрај поновата творба *блискосиј*, *висосиј* (сп. и схрв. *висосиј*), покрај *висина* и *височина*, *кројосиј* и *кројкосиј*, *сладосиј* „в. *сладина*” Р.

а₂) *блискосиј*, покрај *близосиј* и *близојија*, *близина*, *лајшкосиј*, *ромкосиј*, *глагокосиј*, *грскосиј* (но сп. схрв. *грзосиј*, покрај *грскосиј*, рус. *дерзость*), *жешћокосиј*, *живкосиј* и *живосиј*, *јаркосиј*, *крајкосиј*, *кревкосиј*, *крејкосиј* и *крејосиј* 'тврдина', т. е. со издиференцирано значење, *нискосиј* (но сп. схрв. *нискосиј* и *низосиј*), *ишћивкосиј* (схрв. *ишћивкосиј*), *ишћикосиј*, *рескосиј*, *рејшкосиј*, *ровкосиј*, *ишћанкосиј*, *ишћивкосиј*, покрај *ишхосиј* (ММ, Д), *ишћикосиј*.

Од двете подгрупи примери очигледно превладуваат оние од втората подгрупа. Во поглед на значењето, именките од двете подгрупи се совпаднаваат или стојат блиску до оние со наставката *-оша*, за кое секако зборува и напоредната употреба меѓу овие две наставки (стр. 43-44). Блиски по значење, но со подруго потекло, се именките *женскосѝ* (< *женски*) и *машкосѝ* (*машки* < *моџьскѝ*), т. е. образувани се од приавка на *-ск*, при што во српскохрватскиот јазик истапуваат со наставката *-оша* (*женскоша*, *мушкоша*).

б) Примери изведени од придавки на *-ав*, *-кав*, *-икав*, *-уѓав*, *-ушав*. Најголем дел од ваквите образувања се регистрирани и во Речникот. Претставени спрема придавката од основата ја имаат следнава застапеност и особености:

б.) Примери со придавка на *-ав* во основата. Од гледна точка на начинот на кој е изведена придавката, образувањата од овој вид можат да се групираат во две подгрупи; а) неизведени и б) изведени придавки:

а) Неизведена придавка во основата (од аспект на современиот јазик) имаат именките:

бушавосѝ, *ирајавосѝ*, *ирчавосѝ*, *лабавосѝ*, *лукавосѝ* (но сп. стсл. *луки*), *млијавосѝ*, *муријавосѝ*, *иријавосѝ* книж. (: схрв. *иријавосѝ*), *райавосѝ* (схрв. *храјавосѝ*), *реавосѝ* (схрв. *режавосѝ*), *рунијавосѝ*, *скорчавосѝ*, *скржавосѝ* и *скржосѝ* (< *скржавосѝ*), *убавосѝ*, *буг. хубавосѝ* (< тур. перс. *хѝб* Мл) и *убосѝ* (< *убевосѝ*), *шанијавосѝ*; сп. и дијал. *чулавосѝ* (< *чулав*).

б) Изведена придавка во основата имаат примерите:

бодликавосѝ (< *бодликав* < *бодлика*), *влакнавосѝ*, *ирбавосѝ* (< *ирба*), *ирелавосѝ*, *иушавосѝ*, *дрчавосѝ* и *дрчосѝ*, *жилавосѝ*, *кадравосѝ*, *килавосѝ*, *коравосѝ*, *лијавосѝ*, *мајлавосѝ*, „в. мајливосѝ“, *мејилавосѝ*, *мрсулавосѝ*, *недујавосѝ* (< *недуј*), *ијрескавосѝ* (< *ијрескав* < *ијреска* ‘Fieber’), *ијронјавосѝ* (< *ијронјав* < *ијронја* ‘незграпна жена’), *чорлавосѝ* (< *чорлав* < *чорло* ‘неисчешпан, разбушавен човек’), *чумавосѝ*, *шалавосѝ*; или: *илујавосѝ* (< *илујав*, но сп. схрв. *илуј*, рус. *илујый*), *гребнавосѝ*, (< *гребнав* < *гребен*), *ијромавосѝ* (< *ијромав* < *ијром*, сп. и *ијромосѝ*), *ишјрбавосѝ* (< *ишјрбав* < *ишјрб*, сп. и *ишјрбосѝ*), *шуйелкавосѝ* (< *шуйелкав*, сп. схрв. *шуйа.ѝ*); или: *ијздавосѝ* (< *ијздав*: *ијзди*), *ијлекавосѝ* (< *ијлекав*: *ијлека*), *клекавосѝ*, *ласкавосѝ* (< *ласкав*: *ласка* (но рус. *ласковый* < *ласка* ‘галење’), *ијијавосѝ*, *ијскавосѝ* „в. пискливост“ Р, *ијувкавосѝ* (: *ијувка*), *скокојкавосѝ* „в. скокојливосѝ“; *величавосѝ* (< *величав*: *велича*: *велик*); или: *-ичавосѝ*: *морничавосѝ* (< *морничав* < *морница*), *илускавичавосѝ*, *сийничавосѝ*; спрема кои се образувани и примери од типот *вейерничавосѝ*, *зиморничавосѝ* или *зимурничавосѝ* „в. зиморливост“ Р, *налудничавосѝ*; *-ујавосѝ*: *слабујавосѝ* (< *слабујав* < *слаб*); *-ушавосѝ*: *мекушавосѝ* (< *мекушав* < *мек*).

Посебно izdelување кај образувањата од овој вид секако бараат и извесен број примери во основата на кои лежи заемка од грчкиот или турскиот јазик. Ваму спаѓаат именките: *палавоси* (< гр. *ὁ παλαβός*); или: *келавоси* < *келав* (тур.-перс. *kel* 'без коса'), *коравоси* (< тур. *kör* 'слеп'), *косавоси* (< тур. *köse* 'човек без брада'), *шишавоси* (< тур. *şişko* 'полн, дебел').

Освен во приведените и ним слични примери *-оси* е застапена и во именки изведени од придавки на *-кав*, *-икав*:

киселкавоси (СД, ВП) < *киселкав*, *ровкавоси* (< *ровкав* < *ровок*, схрв. *ровий*), *сивкавоси*, *синкавоси*, *сийкавоси*; или: *воденикавоси*, *бледникавоси*, *жолтиеникавоси*, *модрикавоси*, *сивикавоси*, *синикавоси*, *слабикавоси*, *сладникавоси*, *сувикавоси*, *шемникавоси* и др.

Бројот на приведените примери (на повеќето видови образувања во основата им лежи придавка на *-ав*) и околноста дека *-оси* минала и кај извесни примери со странска основа секако зборуваат за распространетоста на овој тип именки во македонскиот јазик и за можноста да се образуваат и нови примери.

в) Примери образувани од придавки на *-ив*.
Спрема основата од која се изведени, именките од овој вид можеме да ги поделиме на деноминативни и девербативни. Кај одделни примери спределувањето во деноминативни или девербативни сретнува сериозни тешкотии, но тоа сепак не ѝ пречи на посочената класификација. Во својство на примери можат да се приведат следниве образувања, ексцерпирани главно од Речникот:

в₁) Деноминативни: *ијливоси* лит., (не)милосијивоси, *соблазнивоси*, *учијивоси* (: стсл. *učia* чеш. *učta*); *красноречивоси*, *слајкоречивоси*;

в₂) Девербативни: *восприемчивоси* (: буг. *възприемчивост*, рус. *восприимчивость*) „в. восприемливість“ Р, *ијрейириемчивоси*, *книж.*, *ириемчивоси*, *излечивоси*, (не)исцолнивоси, *казнивоси* (: схрв. *кажњивоси*), *настойјчивоси* (рус. *настойчивость*), *носивоси* (сп. схрв. *носив*, *носивоси*), *објаснивоси*, *илајивоси* (сп. буг. *латимост*), *рееивоси*; или: *-љубив*: *блајољубив(оси)*, *висјинољубивоси*, *власјољубивоси*, (не)дружељубивоси, (не)корисјољубивоси, *мирољубивоси*, *иравдољубивоси*, *родољубивоси*, (не)јосјољубивоси, *самољубивоси*, *славољубивоси*, *слободољубивоси*, *среброљубивоси*, *шрудољубивоси*, *ученољубивоси*, *чесјољубивоси*, *човекољубивоси* и др.

Од двете групи примери очигледно превладуваат оние од втората. Но како деноминативите така и девербативите најчесто претставуваат литературни образувања, при што основата (т. е. придавката на *-ив*) од која се изведени е запазена предимно во соседните словенски јазици. Воспшто за именките од овој вид е карактеристично дека повеќето од нив во современиот македонски јазик се затврдени предимно преку соседните словенски јазици.

г) Примери образувани од придавки на -лив. Слично на разгледаните именки изведени од придавки на -ив, образувањата од овој вид можат исто така да се поделат на деноминативни и девербативни, макар што и тука во одделни примери ваквото делење од гледна точка на современиот јазик е прилично отежнато. Речникот на македонскиот јазик ги бележи, на пример, следниве именки:

г₁) Деноминативи: бојазливост (*: схрв. бојажливост*, рус. боязливость), болезливост (*: схрв. болешливост*), брливост, (*< брл-е*), вошливост, њевливост, жалосливост, зависливост, зморливост, мајливост, мамурливост, манливост, мирзливост, мовливост, мочурливост, мрзелливост, мувливост, насмешиливост, незлобливост, (не)поимливост, (не)справедливост, њесокливост, њохойливост и њохойност, сакаливост, сонливост, справедливост, спрашливост, шрнливост, црвливост, цандрливост, шашливост; или: водурливост, змурливост и змурничавост; или прабевливост, коинежливост, (не)дарежливост, срамежливост; спрема кои е образувано и молежливост (*: схрв. молећивост*) и др.

г₂) Девербативни образувања: брбливост (*: схрв. брбљивост*), покрај брборливост (*: брбори*), не/воздржливост, (не)возбудливост, восприемливост лит., вгечашливост, ѓадливост, ѓанолливост, ѓаѓолливост, ѓорделивост, ѓрабливост, ѓрижливост, неделивост, (не)досејливост, гразливост, гремливост, гробливост, забележливост, заборавливост, завидливост, задушливост, зајадливост, закачливост, занимливост, зборливост, збунливост, зѓворливост „в. зговорност“, свонливост, сунливост „в. свонливост“ Р, избувливост, изводливост, (не)издржливост, (не)изменливост, (не)изразливост, исѓарливост, јасѓеливост и јасѓелиност „в. изесливост“ Р, колебливост, крадливост, криливост, лажливост, лейливост, (не)менливост, (не)мерливост, молчливост, најпрајливост, навредливост, насмешиливост, (не)докажливост, (не)доловливост, недојадливост, незабележливост, незадржливост, незаменливост, неизбројливост, (не)изводливост, (не)изѓладливост, (не)искоренливост, неоѓспранливост, ѓеѓобедливост, ѓеѓодражливост, ѓеѓоѓравливост, ѓеѓомирливост, ѓеѓреводливост, ѓеѓреземливост, (не)ѓреодливост, (не)ѓредвидливост, (не)ѓриемливост, ѓеѓроменливост, ѓеѓроникливост, (не)раскинливост, неумоливост, обновливост, одложливост, одоливост (*: схрв. одољивост*), одредливост, оѓределивост, оѓишливост, (не)оѓејливост, (не)оѓиѓовикливост, (не)оѓиѓѓајливост, неоценливост, ѓенливост, ѓискливост, ѓлачливост, ѓлашливост, ѓоводливост (*: схрв. ѓоводљивост*), (не)ѓовѓторливост, ѓомирливост, ѓоѓишливост, ѓоѓкујливост, ѓребродливост, ѓренебрејливост, (не)ѓрейѓазливост, ѓресмејливост, ѓресрејливост, ѓречекливост, ѓримамливост, ѓрѓѓѓобливост, ѓрѓѓајливост, рабѓиливост, разбирливост, разделливост, раздражливост, разредливост, (не)ранливост, (не)раскинливост, расклојливост, расѓлогливост, расѓоредливост, расѓворливост, расѓејливост, расѓѓѓливост, расуѓливост,

ревливосѝ „в. плачливост” Р, (не)*решилвосѝ*, *родливосѝ* „в. родност”, *ронливосѝ*, (не)*сварливосѝ*, (не)*сводливосѝ*, *свидливосѝ*, (не)*сврзливосѝ*, *скокошливосѝ*, *скројливосѝ*, *смрдливосѝ*, *снаодливосѝ*, *снисходливосѝ*, (не)*сносливосѝ*, *совладливосѝ*, *сожалливосѝ*, *сјојливосѝ* „в. сврзливосѝ” Р, (не)*сјоредливосѝ*, *сјроводливосѝ*, *срамливосѝ* „в. срамежливост”, (не)*сфайливосѝ*, *нейтрѝеливосѝ*, (не)*убедливосѝ*, *ујодливосѝ*, *укројливосѝ*, *умножливосѝ*, *уочливосѝ* (схрв. *уочливосѝ*), (не)*ујоредливосѝ*, (не)*ујошребливосѝ*, *неусвојливосѝ*, *услужливосѝ*, *усовриливосѝ*, *хранливосѝ*, *цейливосѝ*, (не)*чийливосѝ*, *шѝедливосѝ* и др.

Со оглед на тоа дека девербативите истапуваат со исто значење како деноминативите (својство), логично е да се мисли дека нивното образување станува главно преку придавките на *-лив* а не непосредно од глаголска основа. При обид за превод на ваквите образувања, речиси не се среќаваат синоними со друга адекватна по значење наставка. Кај одделни примери, меѓутоа, можна е внатрешна напоредна употреба но главно со оние во основата на кои им лежи придавка на *-ав*, *-ен*, *-иш* (сп. *мајлавосѝ* „в. магливост”, *скокошќавосѝ* „в. скокотливост”, *шѝрбавосѝ* и *шѝпрбливосѝ*, *шѝуѝелжавосѝ* и *шѝуѝливосѝ*; или: *зјоворливосѝ* „в. зговорност”, *нейобедносѝ* „в. непобедливост”, *родливосѝ* „в. родност”, *услужносѝ* „в. услужливост”; или: *јасѝеливосѝ* и *јасѝелишосѝ*). Немењањето на *-осѝ* со други наставки од овој вид се објаснува главно со специфичното значење кое не минало наполно во апстрактен поим. Не е случајно што тука не се забележуваат случаи на конкретизација во поим или предмет, лице, место и сл. Од други слични наставки *-осѝ* тука се разликува и по тоа што ваквите образувања не се особеност само на литературниот јазик, кој секогаш има потреба од повеќе апстракции, туку многу од нив се застапени и во разговорниот јазик, односно народните говори. Во случајов е секако карактеристично и тоа што меѓу приведените примери откриваме сосем мал број заемки од другите словенски јазици (сп. *бојазливосѝ*, *болезливосѝ*, *нейоимливосѝ*, *јохохливосѝ*; *брбливосѝ*, *восѝприемливосѝ*, *одоливосѝ*, *поводливосѝ*, *снисходливосѝ* и сл.).

Бројот на ваквите образувања на *-осѝ* и нивната фреквенција сами по себе зборуваат за нивната распространетост во современиот јазик. Меѓу приведените примери има и новообразувања од типот *виѝечайливосѝ*, (не)*ијроникливосѝ*, *иѝресрејливосѝ* и др., кои се образувани наполно во духот на народниот јазик и воопшто се добро вклопени меѓу другите вакви именки. Така овој тип именки не само што спаѓа меѓу најмногубројните туку истовремено *-осѝ* тука истапува како една од најпродуктивните наставки со значењето својство.

д) Примери изведени од придавка на *-ов*. Спротивно на претходните типови именки на *-осѝ*, овој тип образувања се застапени сè на сè во следниве неколку примери: *јаловосѝ*, *суровосѝ*; *носовосѝ*, *бесѝоловосѝ*, *двојоловосѝ*; или (не)*еднаковосѝ* и сл. Од приведените примери само првите два имаат во основата качествена придавка и воопшто претставуваат општонародни творби. И покрај тоа што се

малку на број, другите образувања покажуваат дека при употреба можат спрема нив да се образуваат и нови примери, кое во пракса сепак станува ретко.

ѓ) Примери изведени од придавки на *-иш*. Зависно од придавката во основата, именките од овој тип, слично на оние на *-ив*, *-лив*, *-ен*, претставуваат деноминативи и девербативи. Од едните и другите можат да се приведат следниве именки, најголем дел од кои нашле место во Речникот:

брејовишост, *вейровишост*, *видовишост*, *(не)висишност*, *јасовишост*, *јлуждовишост*, *јоровишост*, *јромовишост*, *јрчевишост*, „*в. јрчовишост*“, *даровишост*, *духовишост*, *ѓаволишост*, *жаловишост*, *(не)законишост*, *јрошвизаконишост*, *знаменишост*, *лековишост*, *мајловишост* „*в. магливост*“, *речишост* „*в. речовитост*“, *ровишост* „*в. ровкавост*“, *скоковишост*, *сликовишост*, *словешност*, *сјавишост*, *ујоришост* „*в. упорност*“, *чесишност*, *шејовишост*, *шумовишост*; или: *бележишост*, *изразишост*, *јасјелишост*, *растјресишост*, *јлодовишост* и *јлодност*, *јложишост* (сп. рус. *полоист*), *разборишост*, *срдјишост*.

Во споредба со повеќето типови образувања на *-ост*, именките од овој вид имаат забележливо поограничена распространетост, при што од двата типа превладува првиот (деноминативите). Еден дел од приведените примери, освен тоа, во современiot македонски јазик се затврдени со посредството на српскохрватскиот јазик, каде овој тип образувања, како и самите придавки на *-иш*, имаат значителна распространетост (сп. *брејовишост*, *јромовишост*, *изразишост*, *јложишост*, *разборишост*, *различишост*, *силовишост*, *словешност*, *срдјишост*, *сјавишост* и др.). Во поглед на значењето, образувањата од овој вид најблиску стојат до оние што се изведени од придавки на *-ав*, *-ив* и *-ен*, кое наоѓа одраз и во замешување или напоредна употреба кај одделни примери (сп. *ровишост* „*в. ровкавост*“, *мајловишост* „*в. магливост*“, *јлодовишост* и *јлодност*, *ујоришост* „*в. упорност*“ и сл.).

е) Примери изведени од придавки на *-ен*. Именките со ваква основа ги делиме исто така на деноминативи и девербативи. Во својство на примери од едните и другите образувања можат да се приведат следниве именки:

е) Деноминативи:

алчност, *бавност*, *бледност*, *важност*, *древност*, *искреност*, *некадарност*, *сјирмност*, *удобност*, *ујорност*; или: *бедност*, *борбеност*, *вечност* (< вечен < век), *виновност*, *вкусност*, *вредност*, *јневност*, *јрешиност*, *доволност*, *доброволност*, *должност*, *досадност*, *душевност*, *едносјавност*, *једност*, *покрај једост* (< *јед*), *јгребност*, *јолчност*, *јабавност*, *јавност*, *јлобност*, *јлажност*, *јадворешност*, *јазадност*, *јародност*, *једвосмисленост*, *јнежност*, *јојоворност*, *ошишност*, *јодобност*, *јодробност*, *јосеб-*

носії, (не)поітребносії, (не)праведносії, йредмейносії, йрсебносії, йроїивносії „в. спротивност”, разновидносії, рамноіправносії, (не)редовносії, (не)себичносії, сеіашносії, скаредносії „книж. аrh. в. скареден” Р, складносії, соблазнийшелносії „в. соблазнивість”, сійособносії (сп. и кредийіосіособносії, иравосіособносії, рабошо-сіособносії), сійрвносії в. стрвост, іаіовносії, ішеіобносії, условносії, усрдносії (сп. рус. усердие), усїавносії, целосообразносії „в. целисходност”, чесності, човечносії, шїейносії; или: божевносії, душевносії; волиебносії, безбедносії, безбожносії, мажесїивеносіи (сп. буг. м̃жествен, рус. мужественный) в. машкост, безволносії, безвредносії, безвучносії, безїласносії, безїраничносії, безїревності, безїреїносії, безїрижносії, бездарносії, бездейносії, бездуїносії, безживоїносії, беззбносії, беззавейносії, беззаконосіи, беззашїїїносії, бездеїносії, безизразносії, безименосіи, безимойносії, безличності, безмерності, безмешежносії, безнадежносії, безначаїносії, безобзирносії, безобличносії, безобразносії, безоїледносії, безодіоворносії, безоїїорносії, безработносії „в. безработица”, безразборносії, безразличносії, безразумносії, безрезервносії, безрезулїаїносії, безумносії, безусловносії и др.; или: меїусебносії, (< меїусебен), секоїднєвносії; злокобносії, лекомисленосіи, ладнокрвносії, малоукрвносії, іолнокрвносії, слабокрвносії, іоїлокрвносії, чисіюкрвносії, іроїиввредносії, (не)рамноіправносії, іолноіправносії; самоициїаїивносії; или: (не)дружеїивносії, родољубносії; или: двоїсїивеносіи (< двоїсїивен); или: виносіи, идносіи ‘в. иднина’, бавносії (< бавен < се бави), видносії, завидносії, исїравносії, неминовносії, нейриїаїивносії (< неприїатен, сп. скрв. не іриїаїи), оїасносії (< оїасен, сп. рус. оїасайїсья), ілавносії (: стсл. ілавайи, рус. плавать).

в) Примери со странска основа: аїресивносії, (не)акїивносії, аїсурдносії, баналносії, валидносії, вуїарносії, деклараїивносії, десїїрукїивносії, ексклузивносії, ексїедийїивносії, ексїлозивносії, ексїресивносії, елеїаїносії, елеменїарносії, емоїїивносії, илеїалносії, имїераїивносії, имїулзивносії, колекїїивносії, конзерваїїивносії, конкавносії, консїираїїивносії, консїїрукїивносії, корумїираносіи, лукраїивносії, масивносії, маїиериїаїносії, малерозносії, наивносії, националносії, неїаїивносії, нормаїїивносії, објекїїивносії, оїераїїивносії, офанзивносії, іасивносії, иерсїекїїивносії, иерфидносії, іозийїивносії, іосесивносії, іреди-каїивносії, іримийїивносії, іринциїиелносії, іродукїивносії, радиоакїїивносії, рационалносії, реакїїивносії, релаїїивносії, соли-дарносії, субјекїїивносії, іолеранїїносії, іиранзїїивносії, факул-їаїивносії, фиїураїивносії, фриїидносії, фрикаїїивносії и др.

Приведените примери, како со домашна така и со странска основа, нагледно ја покажуваат распространетоста на овој тип образувања, но главно на првата подгрупа (деноминативите). Од друга страна, наставката -осіи кај примерите со ваква основа по пат на метанализа се сфаќа како -носії, која сепак не се издделила во одделна наставка по-

ради тоа што нејзиното преминување на примери со подруга основа од типот *јојшовносѝ* и сл. се сосем ретки. До колку се среќаваат примери со напоредна употреба на *-осѝ* и *-носѝ*, тоа се објаснува со тоа што образувањето тука можело да стаче како од придавска така и од именска основа (сп. *јладосѝ* и *јладносѝ*, *једосѝ* и *једносѝ*, *сѝврносѝ* и *сѝрвосѝ*). Замешување или напоредна употреба со други вакви наставки ретко се забележува. Таков е случајот главно со именките од типот *идносѝ* „в. иднина” Р, *удобносѝ* и *удойсѝво*, *ујорносѝ* и *ујорсѝво*, *усрдносѝ* и арх. *усрдие* и сл.

Најголем дел од именките што се разгледуваат имаат во основата к а ч е с т в е н а придавка, од кои *-осѝ* минала и на примери со подруга основа (сп. *божественосѝ*, *мажесѝivenessѝ*, *душевносѝ*, *јодобносѝ*, *јредмејносѝ*, *усѝтавносѝ*, *сеѝашиносѝ*, *безѝграничносѝ*, *меѝусебносѝ*; *својсѝivenessѝ*; *единсѝivenessѝ*, *јоединосѝ*, *(крај)козременосѝ*, *женскосѝ* и др.), кое во случајов секако зборува како за распространетоста така и за продуктивноста на *-осѝ*. За особеност во поглед на значењето може да се земе тоа што апстракцијата тука зела поголем размер отколку кај другите типови именки, така што образувањата на *-осѝ* најчесто обележуваат апстрактен поим. Од друга страна, кај одделни примери се развиле или изнијансирале и извесни подзначења или нијанси кои честопати го потискуваат или го потиснале основното значење (својство). Имено, спротивно на примерите од другите разгледани типови образувања, тука се на лице и случаи со поголема конкретизација на основното значење и тоа не само во поим (сп. *вечносѝ*, *древносѝ*, *јавносѝ*, *народносѝ* ‘1. припадност кон даден народ; 2. духот, својствата на народот’, *надворешносѝ*, *свеченосѝ* ‘прослава, пославување’, *сѝварносѝ*, *умејносѝ* и др.) туку и во предмет (во широка смисла на зборот), лице, место и сл., на пример: *грајоценосѝ*, *теченосѝ* ‘материја во течна состојба’, *расѝишѝелносѝ* „сите растенија...”, Р, *сойсѝivenessѝ* ‘1. имот; 2. форма на имање на материјални блага’; или: *личносѝ*; *месносѝ* „предел, крај”, *крејосѝ* „в. тврдина” Р.

Б) Именки изведени од глаголската придавка на *-н* или *-иѝ*. Основата на глаголската придавка, како што знаеме, зависи од глаголската група, така што примерите од овој вид свршуваат на *-аносѝ*, *-еносѝ* и *-ајносѝ*, *-ејносѝ*. Слично на разгледаните типови образувања со обична придавка во основата, овој тип именки исто така можат да се образуваат од секоја ваква основа. Услов за образување на дадена именка, следствено, претставува постоењето односно обичноста на глаголската придавка од основата. За илустрација на застапеноста на именките со ваква основа можеме да се послужиме со следниве примери регистрирани во Речникот:

-аносѝ, *-еносѝ*: *вкованосѝ*, *воздржаносѝ*, *докажаносѝ*, *забрзаносѝ*, *завбивѝаносѝ*, *завеаносѝ*, *запреаносѝ*, *засѝаносѝ*, *зайлејканосѝ*, *збрчканосѝ*, *извејпреаносѝ*, *издржаносѝ*, *наоружаносѝ*, *(не)ојравданосѝ*, *(не)сврзаносѝ*, *омајосаносѝ*, *јрејпреаносѝ*, *јрибраносѝ*,

пирверзаносиј, разијраносиј, разочараносиј, разузданосиј, расцејканосиј, расијирканосиј, скованосиј, слеаносиј; или; заинијересуваносиј, неисијолзуваносиј, ијожријвуваносиј, расчувсијвуваносиј, ишколуваносиј; (не)аијажираносиј, базираносиј, верзираносиј, дейримираносиј, дисцијлинираносиј, заинијересираносиј, изолираносиј, корумтираносиј, (не)квалифицираносиј, ситерилизираносиј и др.; или: вiоеносиј, вљубеносиј, возбуденосиј, вроденосиј, (не)дозволеносиј, заiагаденосиј, задоволеносиј, замаiленосиј, замисленосиј, заијвергеносиј, зафаијеносиј, зафрленосиј, зачагаденосиј, заiриженосиј, збиеносиј, збраијименосиј, здрвеносиј, неизiраденосиј, измаченосиј, истиоишiеносиј, паеженосиј, наијаженосиј, (не)ојологеносиј, неијредвиденосиј, (не)ијросвеијеносиј, освеженосиј, ослабеносиј, (не)ијодiоијвеносиј, ииiишiиеносиј, иремаленосиј, иренаселеносиј, разiделеносиј, разiоленосиј, раздвиженосиј, раздвоеносиј, разделеносиј, разнеженосиј, раслабеносиј, расијаженосиј, уiлагаденосиј, униженосиј; или.

-аиј, -еиј: вглабнаијосиј, вијвргнаијосиј, недораснаијосиј, заостанаијосиј, зариинаијосиј, засеiнаијосиј, засолнаијосиј, заијеiнаијосиј, збеснаијосиј, измрзнаијосиј, изосијанаијосиј, наијнаијосиј, наијреијнаијосиј, ненадминаијосиј, ненавикнаијосиј, неијознаијосиј, обраснаијосиј, овенаијосиј, ослабнаијосиј, оијiагнаијосиј, ијознаијосиј, разурнаијосиј, расијагнаијосиј, расијливнаијосиј, расијеiнаијосиј, свегаијосиј, свиснаијосиј, смрзнаијосиј, смекнаијосиј, сиијснаијосиј, иијроiнаијосиј, иијрекнаијосиј; или:

вкаменијосиј, вкоренеијосиј, вкосијенеијосиј, вкочанеијосиј, закоренеијосиј, збунеијосиј (схрв. збуњеносиј), изiлагнаијосиј, (не)изiјаснеијосиј, неказнеијосиј, неразiјаснеијосиј, иијиiчинеијосиј, разегинеијосиј, скочанеијосиј, сиијеснеијосиј, усложнеијосиј.

И овој тип образувања несомнено имаат голема распространетост во современиот јазик. Речникот ги одбележил главно почестите вакви примери, кое се објаснува со тоа што во принцип се образуваат од секоја придавка на *-н* и *-иј*, т. е., изведувањето станува речиси механички. Од овие причини приведените примери, слично на оние со придавка на *-ен* во основата, претставуваат само приближна распространетост на ваков тип именки. Потенцијалната можност за образување нови примери е секако голема, но во пракса сепак не се толку чести. Меѓу поновите образувања спаѓаат именките *вработиеносиј, вкосијенеијосиј, усложнеијосиј* и др. Во поглед на значењето овој тип именки стојат блиску до оние од другите типови именки на *-осиј*, без да се забележува некое мешање или напоредна употреба меѓу нив. За основно кај ваквите образувања треба да се земе значењето *состојба* која произлегува од основата, но која кај ред примери минува во *својство* (сп. *ученосиј, ијожријвуваносиј, истиоишiеносиј*). За разлика пред сè од последниот тип образувања (оние со придавка на *-ен* во основата), *конкретизацијата* тука е далеку послабо изразена, и воопшто не дошло до преминување на основното значење во предмет, лице, место и сл. Дури и значењето *пoим* кај ваквите примери не е толку изразито истакнато

како кај именки од типот „*среќа, слава*“¹⁵ и сл., што е донекаде општа карактеристика на образувањата на *-осиј*.

Од сето изнесено за наставката *-осиј* се гледа дека со неа се образуваат именки главно од придавска основа, вклучувајќи ги тука и глаголските придавки на *-н* и *-иј*, при кои очигледно има нееднаква застапеност. Најраспространета е секако во примери изведени од придавки на *-ен* и од глаголските придавки на *-н* и *-иј*, потоа во оние кои во основата содржат придавка на *-ав*, *-ив*, *-лив* и без наставка (тип *белосиј*). Нешто поретки се именките изведени од придавки на *-ок* и *-иј*; најограничени се оние со основ на придавка на *-ов* (тип *јалов-осиј*), а наполно се непознати кај придавки изведени од именска основа со наставките *-ов* и *-ин* (тип *ијашков, сесиприн*). Општо земено, именките на *-осиј* претставуваат најраспространети образувања со ваква основа, што е случај главно и со другите современи словенски јазици, но не и со старословенскиот и особено со старорускиот јазик¹⁶, кои се одликуваат со далеку поограничена распространетост на оваа наставка. Образувањето на именките на *-осиј* и распространетоста на последнава всушност зависат од типот на придавката во основата.

Освен во посочените типови образувања, *-осиј* е застапена и во одделни главно изолирани примери со именска или друга основа. Кон ваквите образувања, покрај *јагосиј, ѓлагосиј* и сл., спаѓаат именките: *ијосиј(и)*, покрај *ијосиј, аросиј* < *аро* ‘старост, грозотија’, *мајаросиј* (,Така е кога си тргнал на старост мајаросиј да правиш”. КЧ, Р). Одбележување бараат секако и именките *болесиј* и *жалосиј*, кои исто така имаат именка во основата. Во разговорниот и особено просторечниот јазик странскиот збор *браво* се замешува со именките на *-осиј*, т. е. гласи *бравосиј*. За *-осиј* во именките изведени од придавска основа тука може да се прифати мислењето на Саткиевич:

„We współczesnym języku polskim może on tworzyć wyłącznie rzeczowniki deadiektywne i w obrębie struktur tego typu powinien być traktowany jako formant właściwy słowotwórstwu potencjalnemu, podobnie jak *-anie, -enie, -cie* w zakresie nazw czynności”¹⁷, — но со забелешка дека во македонскиот јазик и *-ина*, заедно со своите деривати, претставува мошне распространета наставка.

Во однос на другите именки со вакво значење, за образувањата на *-осиј* е карактеристично дека апстрактноста кај нив е најчесто придружена од адјективна или глаголска ориентација, така што е подруга отколку кај примери од типот *ѓлаг, слава, среќа* и сл. Од друга страна, значењата својствени со состојба често се прелеваат меѓу себе, сп.

¹⁵ Павловић, М., *Аустракијне именице с наставком -осиј*, Наш језик, књ. VI, HC, св. 9—10.

¹⁶ Сп. „В древнерусском языке (до XVII в.) этот аффикс был ограничен в отношении словообразовательных связей, сочетаясь только с непроизводными основами прилагательных”. Валгина, Розенталь, Фомина, Цапукевич, *Современный русский язык*, III изд., Москва, 1966, 129—130.

¹⁷ *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego*, WUW, Warszawa, 1969, 79.

„ученосѝ има као главну вредност особину, а не стање“; или: „слепосѝ слепило, дакле стање, мада није изгубила ни друго значење“¹⁸. Во поглед на можноста за изразување по пат на синоними и сл. доста е карактеристична следнава забелешка: „... некад, и то ређе, дају се лексичке еквиваленције глаголском именицом или другом речју. Меѓутим, ... често се код оваквих и сличних речи наилази на врло велики број примера са јасним умереним и фигуративним значењима, варијантама и варијететима, који се сви не могу подвести под ограничен број стандардних значења“ (о. с., стр. 296); или: „семантички моменат, стварност значења условљеног реченичком ситуацијом, односи превагу над формалном некадашњом вредношћу структуралног елемента *-осѝ*“ (стр. 304). Втората забелешка, меѓутоа, се однесува, повеќе или помалку, и кон образувања со други вакви наставки.

Н а с т а в к а т а *-сѝво* (< стсл. *-ьсѝво*)

Претставува општословенска наставка која е застапена и во дериватите *-сѝвие*, *-енсѝво* и *-ишѝво*, кои од основната (*-сѝво*) се разликуваат пред сѐ со поограничена распространетост и извесни други особености. Именките на *-сѝво* во современиот македонски јазик се изведуваат од придавска, именска и глаголска основа. Кај првите основно е значењето својство, а кај оние со глаголска основа значењето дејство што произлегува од основата. Како едните така и другите се застапени уште во старословенски текстови, но со оглед на претполаганото потекло на *-сѝво*¹⁹ сепак за постари треба да се земат оние со придавска основа од типот *дейѝсѝво* (<*дейѝскѝ*), од кои *-сѝво* минала и на други видови придавки (сп. *боѝаѝсѝво*, *ѝаѝѝковсѝво*, *сесѝринсѝво*), заменски придавки (*својсѝво*), бројни придавки (*двојсѝво*, *ѝројсѝво*), глаголски придавки (*ѝиѝансѝво*, *ѝроклейсѝво*), именки (*кумсѝво*, *сѝарешинсѝво*, *домазетѝсѝво*, *шефсѝво*).

Тука се задржуваме на образувањата изведени од придавки, глаголските придавки на *-и* и *-иш* и оние со именска основа. Треба да се одбележи, меѓутоа, дека од гледна точка на современиот јазик кај ред примери, меѓутоа, тешко може да се установи дали се изведени од придавска или именска основа, кое секако во голема мера ја отежнува практикуваната класификација спрема основата, толку повеќе што и едните и другите истапуваат со исто основно значење (својство што произлегува од основата). Разграничувањето кај ваквите примери на образувања со придавска и образувања со именска основа е практички неизводливо и наидува на сериозни тешкотии (сп. на пр. *сверсѝво*, *ројсѝво*, *вдовсѝво*, *множинсѝво*). Паѓа в очи, меѓутоа, дека изведувањето на нови примери на *-сѝво* во современиот македонски јазик најчесто станува од именска основа (в. стр. 35, 37-39).

¹⁸ Павловић, М., о. с., 218.

¹⁹ Vondrák, W., о. с., 490. & 406.

Слично на примери со други наставки од овој вид, основното значење на *-сѝво* од своја страна во значителен број именки се конкретизирало, во широка смисла на зборот, во резултат на кое дошло до изделување на повеќе значења или нијанси, дел од кои се типични предимно за оваа наставка. За *-сѝво* во современиот јазик, повеќе или помалку, се сврзани следниве значења или нијанси односно подзначења: а) својство, б) звање, должност или функција што произлегува од основата, в) период во кој се врши дадено звање, должност или функција, г) институција во која се врши дадена должност или функција, д) занает или занимање, стопанска гранка, е) филозофско или религиозно учење, општествено или политичко движење, правец и сл. Врската на отпосле изделените значења со главното или основното значење (својство) е најчесто запазена и доста очигледна, но во одделни примери е значително избледена или наполно прекината. Посочените значења во современиот јазик ја имаат следнава застапеност и особености:

а) Својство или состојба што произлегува од основната придавка, заменка, бројна или глаголска придавка и именка. Изделувањето на ова значење секако станало преку примери со придавска основа (тип *дейсѝво*), од кои *-сѝво* минала и на примери кои претставуваат подруг тип придавки или содржат именска основа (сп. *кумсѝво*, *иобраѝимсѝво*, *иричарсѝво*, *ипредателсѝво*, *свеѝијовансѝво*; *србомансѝво*, *русофилсѝво* и др.). И тука значењето *својство* истапува само или пак е придружено од конкретизација односно со некое од посочените значења. Со или без придружба на конкретизација ова значење во современиот јазик е застапено во следниве примери, изведени од придавска или именска основа:

боѝаѝсѝво (богат) '1. својство; 2. конкр. (сп. „оставил големо *боѝаѝсѝво*)", *ѝолемсѝво*, *лакомсѝво* и *лакомосѝ*, *лукавсѝво* '1. *лукавосѝ*; 2. лукава постапка', *свирейсѝво* (:схрв. *свирейсѝво*); или: *безверсѝво* (безверен), *неверсѝво*, *безумсѝво*, *бесѝокојсѝво*, (не-) *доволсѝво*, *задоволсѝво*, *самозадоволсѝво*, *коварсѝво*, *насилсѝво* и *насилие* арх., *насилносѝ*, -ба, сп. и *насилнишѝво* (:схрв. *насилнишѝво*: *насилник*), *кривоверсѝво*, *ипразноверсѝво*, *неудойсѝво* „в. неудобност" Р, *нейокорисѝво* „в. непокорност" Р, *оѝсусѝво*, *ѝосредсѝво*, *ѝисусѝво*, *ѝредимсѝво* и *ѝредносѝ*, *сродсѝво* „1. роднински врски; 2. близост по основните својства" Р, *уѝорсѝво* „в. упорност" Р; или: *блаженсѝво* (:цсл. *блажен-сѝво*), *ѝрвенсѝво* (:схрв. *ѝрвенсѝво*) „1. примат, приоритет, преднина; 2. спорт. шампионат" Р, *равенсѝво* (:схрв. *равенсѝво*) „в. еднаквост" Р, *совриенсѝво* „1. висок степен на достоинства; 2. човек или предмет без недостатоци" Р; или: *малолейсѝво* и *малолейносѝ*, *ѝолнолейсѝво* и *ѝолнолейносѝ*, *самоволсѝво* „в. самоволие" Р, *своеволсѝво* и *своеволие*, -осѝ, *скудоумсѝво* и *скудоумносѝ*, *суеверсѝво* (:суеверен) и *суеверносѝ*; *доброѝворсѝво* (: *доброѝвор*, -ен), *љубоморсѝво* (: *љубоморен*) и *љубоморносѝ*; или:

браколомсѝво (:браколомен), *вероломсѝво* и *вероломносѝ*, *боѝохулсѝво*, *ѝосѝоѝриемсѝво* (: *ѝосѝоѝрием*) „в. гостољубие" Р, *ѝко-*

ноборсѣво, иголойоклонсѣво, живодерсѣво, кождерсѣво, добротворсѣво, мироиворсѣво, сѣихойворсѣво и сл.; или:

дежурсѣво (: дежурен), или; брайсѣво '1. својство; 2. вид плем. и др. удружување', дейсѣво (: дейски) и дейинсѣво „в. детство" Р, ѣосѣодсѣво (: ѣосѣодски) '1. госпoштина; 2. владеење', сверсѣво „сви́репа постапка" Р, комиисѣво разг. '1. соседство, комшилак; 2. кол. сите комшии', мајмунсѣво (: мајмун), ѣаѣаѣлсѣво и ѣаѣаѣлѣшина, роисѣво, скоисѣво, сѣарешинсѣво и сл., спрема кои е образувано и *соседсѣво*; или:

блудсѣво (: блуд), вдовсѣво (сп. стсл. вѣдовуј, рус. вдовый, схрв. удовсѣво, покрај удовашѣво (: удовац) и удовишиѣво (: удовица, -чки); или: злодејсѣво (: злодеј) арх. „в. злосторство" Р, лакејсѣво, ѣлебејсѣво, фарисејсѣво, херојсѣво и хероизам; ѣобраишмисѣво, ѣосесѣримсѣво; ѣошовансѣво (: ѣошован), ѣрубѣјансѣво книж., ѣеливансѣво; ерѣнсѣво; бекарсѣво (: тур. bekâr), ѣмекарсѣво и ѣмекарија; ѣусарсѣво; или: ѣлавайарсѣво (: ѣлавайар), ѣосѣодарсѣво, друѣарсѣво, женкарсѣво, курварсѣво, лихварсѣво, месечарсѣво, слободарсѣво, сѣлейкарсѣво 'пројава на сплеткарење', сп. и сенеишарсѣво (: схрв. сваишарсѣво); десничарсѣво, левичарсѣво, сѣишничарсѣво; -ѣел: владетѣлсѣво (: владетѣл, -ски, сп. схрв. владалашѣво (: владалачки), ѣубиѣелсѣво, ѣокровиѣелсѣво, ѣредатѣлсѣво книж. „в. предавство" Р (: ѣредава), ѣредводиѣелсѣво, (не)ѣриѣаѣелсѣво, сѣарашѣелсѣво; спрема кои е образувано и разбѣираѣелсѣво — при непостоење на разбѣираѣел; — ѣија: ѣаролѣѣисѣво разг. ирон., смеѣкаѣисѣво разг.; или:

едноженсѣво (: едноженец, -ски), мноѣуженсѣво, домазетѣсѣво (: домазет), ѣусѣикуксѣво (: ѣусѣикука).

Примери изведени од присвојни придавки на -ов, -ев и -ин, заменски и бројни придавки:

вујковсѣво, дедовсѣво, ѣоѣовсѣво и ѣоисѣво, свашѣовсѣво, ѣашѣковсѣво; за образувања од типот ѣрофовсѣво, кнежевсѣво, кралевсѣво, покрај кралсѣво (в. стр. 36), девојчинсѣво, дейинсѣво „в. детство" Р, мајчинсѣво, моминсѣво, невесѣинсѣво, сесѣиринсѣво, чуѣинсѣво „в. моминсѣво"; или: својсѣво (свој), двојсѣво, тројсѣво, единсѣво.

Тргувајќи од примери како што се пол. *wujowstwo*, Лекoв²⁰ го изделува значењето родство. Изделувањето на ова значење кај именките на -сѣво сепак нема основа, бидејќи е содржано во самата основа, а не во наставката. Ова се потврдува и од фактот дека надвор од ваквото значење би останале примери од типот моминсѣво, невесѣинсѣво, ѣоѣовсѣво и сл., како и образувања кои во основата не содржат присвојна придавка (сп. *деверсѣво*, *ѣобраишмисѣво* и др.); или:

Образувања изведени од странска (западноевропска), основа која претставува придавка или именка на -ал, -ан, -ен, -он—, -ар, -ер, -ор, -анѣ, -енѣ, -онѣ, -аѣ, -иѣ, -ман, -фил, -фов:

²⁰ Из славјанската лексикологија, Известия на Института за бѣлгарски език, Софија, 1954, 44.

вазалство (< вазал), вандалство и вандализам, илегалство и илегалност, ривалство; иаџанство, иџиранство, шарлаџанство, џенџилменство; еџионство, џоџиџронство, иџионство; варварство, визионерство, дезерџиерство, докџиринерство, жонџилерство, кавалерство, криџиџизерство, мародерство, џионерство „подвиг на пионер” Р, реакционерство, резонерство, рекордерство, руџинерство, сабоџерство, суфлерство, фанџиџазерство, филиџиерство, фразерство, фракционерство; (со)авџиорство, декламаџиорство, неџиџиорство, ораџиорство, ораџиџаџиорство, рационалиџаџиорство, реформаџиорство и сл.; спрема кои е образувано и новаџиорство (схрв. новаџиорство); аџуџиџаџиџанство, кџиџиџуџлаџиџанство, џоџиџиџканџиџанство, симуџиџанство, иџекуџлаџиџанство; дисџидџиџанство, реџиџиџанство; иџираџиџанство, ренеџиџанство, кокеџиџанство, џараџиџиџанство; или:

-ман, -џил, -џоб: буџиџроманџиџанство, џркоманџиџанство, србоманџиџанство; русоџилиџанство ‘Russenfrendlichkeit’, словеноџилиџанство; русоџоџиџанство, словеноџоџиџанство „в. словеноџоџиџа” Р, србоџоџиџанство „в. србоџоџиџа” Р.

Примери изведени од глаголската придавка на -н и -џи:

изџанџиџанство (сп. схрв. изџанџиџанство) в. прогонство, иџиџанџиџанство „1. пиџанење; 2. пиџана состоџба” Р, џиџанџиџанство „1. однос на познати меџу себе; 2. само р. луџе со кои се познаваме” Р; или: џроклеџиџанство „1. страшна осуда; 2. ужасна маџа, несреџа; 3. клетва, анатема; 4. книж. ретко — како interj.” Р, кривоклеџиџанство.

Бројот и разноразноста на приведените примери уџаџува дека ова значење е доста распрострањето не само во образувања со домашна туџу и со западноевропска основа. Од примерите со домашна основа се притоа доста распространети како оние што се изведени од придавска така и оние со именска основа, особено на -ар и -џил. Образувањето на нови примери сепак најчесто станува од именска основа (сп. иџаџиџалџиџанство, сосеџиџанство, сџилеџиџкарџиџанство, сенеџиџиџанство, разбираџиџилџиџанство, џаролџиџиџанство, новаџиорџиџанство, хероџиџанство и др.). Во поглед на значењето примерите од овој вид најблиску стојат до оние на -осџи и -лак и, значително поретко, до оние на -иџе, -иџа, -ина одн. -иџиџина и -изам. Близоста во значењето со споменатите наставки во низа образувања е изразена и во напоредна употреба или мешање меџу нив, на пример:

-џиџанство и -осџи: безумџиџанство и безумносџи, изобилџиџанство и изобилносџи, -иџе, лицемерџиџанство и лицемерносџи, -иџе, лукавџиџанство и лукавосџи, -иџиџина, неџудоџиџанство „в. неџудобност” Р, (не)џоџкорџиџанство „в. неџоџкорност” Р, равенџиџанство „в. еднаџквост” Р, уџорџиџанство „в. уџорност” Р, малоџлеџиџанство и малоџлеџиџаносџи, џоџлноџлеџиџанство „и џоџлноџлеџиџаносџи” Р, скуџоџумџиџанство „книж. в. скуџоџумносџи” Р, суџеверџиџанство и суџеверносџи; џубоџиџиџиџанство и џубоџиџиџиџаносџи, џубоџморџиџанство и џубоџморносџи, самоџџалџиџанство „схрв. самоџхвалисавосџи” Р; сп. и џредџиџиџанство и џредносџи;

-*сѣво* и -*ија*; *ројсѣво* и *робија*, *имекарсѣво* и *имекарија*, *сѣлейкарсѣво* и *сѣлейкарија*, -*ѣ*, *ѣирансѣво* и *ѣиранија*;

-*сѣво* и -*ие*: *насилсѣво* и *насилие* арх., покрај *насилба*, *насилнишѣво* (:схрв. *насилнишѣво*), *самоволсѣво* „в. самоволие” Р, *своеволсѣво* и *своеволие*, -*осѣ*, *ѣосѣириемсѣво* „в. гостољубие” Р;

-*сѣво* и -*ишѣина*: *сверсѣво* и *свершѣина*, *лукавсѣво* и *лукавшѣина*, *ѣаѣаѣалсѣво* и *ѣаѣаѣалишѣина*;

-*сѣво* и -*изам*: *вандалсѣво* и *вандализам*, *херојсѣво* и *хероизам*,

Честата напоредност или мешање на -*сѣво* со -*лак* (тур. -*luk*, -*lik*, -*lik*, -*lük*) е карактеристична за народниот јазик, и тоа предимно во секојдневната лексика, на пример: *бекарсѣво* и *бекарлак*, *ерѣнсѣво* и *ерѣнлак*, *ѣеливансѣво* и *ѣеливанлак*, *имекарсѣво* и *имекарлак*; *домакинсѣво* и *домакинлак*, *мајмунсѣво* и *мајмунлак*; *јунашѣво* и *јунашѣилак*. Литературниот јазик тука разбирливо дава предност на домашната наставка -*сѣво*, толку повеќе што меѓу овие две наставки е извршена извесна диференцијација на значењето, бидејќи -*лак* во примери од овој вид придобила извесна пејоративна нијанса во значењето:

б) Звање или функција, вршење на дадено звање односно функција:

војводсѣво ‘1. Feldmarschaltum, Heerführerschaft; 2. војводување; 3. војводина’, *везирсѣво* ‘Vesiertum’, *ѣрофсѣво* ‘1. звање, Grafenwürde; 2. грофовија’, *десѣишѣво*, *кнежевсѣво* ‘1. достоинство или звање на кнез; 2. земја со која управува кнез’, *кралсѣво* ‘1. звање или достоинство на крал; 2. кралување; 3. земја управувана од крал’, *царсѣво* ‘1. царско звање или достоинство, Kaiserschaft; 2. период од царувањето на даден цар; 3. монархија управувана од цар; 4. сфера (сп. животинско царство и сл.)’; или:

аѣосѣолсѣво, *ѣаконсѣво*, *свешѣенсѣво* „1. свештеничка служба; 2. кол. сите свештеници”, *калуѓерсѣво*; или: *еснафсѣво* ‘Zunftum, Zunftwesen’, *кмејсѣво* ‘1. функција или звање на кмет; 2. кметување’; или: *деверсѣво*, *кумсѣво*, *сѣтаросвајсѣво*; сп. и понови образувања од типот *каѣѣѣансѣво*, *инсѣекѣторсѣво*, *редарсѣво*, *цензорсѣво*, *шефсѣво* и др.

Голем дел од приведените и ним слични примери се стари, т. е. наследени, што значи дека ова значење кај именките на -*сѣво* е доста одамнешно. Од друга страна, за особеност на образувањата од овој вид може да се земе тоа што значењето звање или вршење на дадена функција најчесто не останува само или единствено, бидејќи преку ова или преку основното значење (својство) се развиле и изделиле и други значења. Така, во еден дел од примерите значењето звање или функција е пренесено на периодот во кој се врши таквото звање или функција, како и на местото каде што се врши даденото звање односно функција. Посочените подзначења обично го придружуваат значењето од кое или преку кое настанале,

Кај некои од приведените примери овие две значења како придружни веќе беа споменати. Покрај нив во современиот јазик се застапени предимно следниве образувања:

в) Период во кој се врши дадено занимање или функција:

директорство '1. звање или функција на директор; 2. период од вршењето на директорската функција', *инспекторство*, *мајорство*, *папство* '1. звање или вршење функција на папа; 2. „период на владеење на еден папа” Р', *секретарство* '1. вршење функција на секретар, секретарување; 2. време или период од вршењето на секретарската работа (функција)', *студентство* „1. студентски години, 2. кол. сите студенти” Р, *учителство* '1. учителска дејност; професија; 2. период или времетраење на учителството; 3. кол. сите учители'; сп. и понови примери од типот *шефство*, *деканство*, *ректорство* и сл.

г) Установа каде што се врши функција што произлегува од основата:

командантство, *комесарство* „в. комесаријат” Р, *конзулство* = *конзулај*, *издаштво* (сп. буг. *издателство*, рус. *издательство*), *министерство*, *обвинителство* (: буг. *обвинителство* < рус. *обвинительство*), *правобранителство* „установа на правобранител” Р, *поверенство* (: схрв. *поверенство*, *повереништво*) и др.

Во приведените и ним слични примери *-ство* одговара на странските наставки *-aii* (сп. fr. *commisariat*, *secrétariat*) и *-иум* (лат. *ministerium*). Од претходното ова значење се разликува и по тоа што обично истапува самостојно, т. е. не е придружувачко на основното значење.

д) Занает или занимање, дејност, стопанска гранка и сл. Ова значење на *-ство*, кое лесно се изведува од основното значење (својство што произлегува од основата) е застапено уште во старословенски текстови, но поголема распространетост придобило отпосле и особено во наше време. Вршењето на својство или дејност од основата во случајов минало во занимање — трајно или привремено. Самото придавање на *-ство* станува на именки што означуваат носител на дадено занимање или дејност, кое најчесто се изразува со суфиксите *-ар* и *-и(ја)*. Наставката *-ство* тука по својата функција и значење се совпаѓува со тур. *-лак*, кое секако се потврдува и од напоредната употреба на овие две наставки (но главно во народниот јазик), и герм. *-ei* (*Schneiderei*). Зависно од тоа на каква основа се придава, може да се спроведе следнава класификација, на пример:

-ар: *бочварство* (< *бочвар*), *брашнарство*, *волнарство* (сп. и *волнолачарство*), *јоведарство*, *традинарство*, *ирнчарство*, *дрварство*, *злајарство*, *јажарство*, *јајленарство*, *книжарство*, *кожарство*, *кожуварство*, *козарство*, *коларство*, *кошничарство*, *крзнарство*,

лебарсѣйво, морнарсѣйво, млекарсѣйво, ножарсѣйво, овишѣйнарсѣйво, ѣисарсѣйво, ѣчеларсѣйво, рибарсѣйво '1. занимање со риба; 2. трговија или индустрија на риба', рударсѣйво, свеќарсѣйво. свиларсѣйво '1. обработување на свила или трговија со свила; 2. стопанска гранка', седларсѣйво, слајкарсѣйво '1. занимање; 2. стопанска гранка', сѣоларсѣйво, цреварсѣйво, ѣуларсѣйво '1. занимање со производство на тули; 2. стопанска гранка', ѣуѣуларсѣйво '1. занимање; 2. стопанска гранка со производство на 'тутун', ѣѣларсѣйво, цреварсѣйво, часовникарсѣйво, чевларсѣйво, чизмарсѣйво, ѣајкарсѣйво; или: видарсѣйво (<видар нар. арх. лекар), влачарсѣйво, ѣѣварсѣйво, сидарсѣйво, коѣаничарсѣйво, резбарсѣйво, ѣадарсѣйво, ѣекарсѣйво;

-чик(ја): абаџиство ‘абаџилак’, бозаџиство, јорџанџиство, казанџиство, калаџиство, кираџиство ‘кираџилак’, кујунџиство, леблеџиство, шенекеџиство ‘занаат на тевекџија’, чивчиство арх. в. земјоделство, ловџиство; сп. комџиџиство ‘комитска дејност’; или: џоиовсство ‘1. попсвска служба („Шчо ми беја поповите, Оставија џоџовсствоио, Избриџија брадишчата”, нар. песна; 2. колект. сите попови’, зоџафсство арх. ‘занаат на зографи’, баздрџанство ‘трговија со стока, баздриганлак’, берберсство, дулерсство арх. в. сидарство и др.

Други понови и најнови занимања или стопански гранки:

библиотекарство, архиварство, банкарство, библиотекарство, бродарство, весникарство 'журналистика', вейеринарство, винарство '1. занимање со производство или продажба на вино; 2. стоп. гранка', забарство или заболекарство, кулинарство, задругарство, леарство, лхварство, месарство, млекарство, овоштарство '1. занимање; 2. стоп. гранка; 3. дел од земјоделството и земјоделската наука', овчарство '1. занимање; 2. стоп. гранка', речникарство 'дејност на речникар; лексикографија', свињарство, покрај свињојство (: схрв. свињојство), сликарство, слашкарство, сит-кларство, ситочарство '1. одгледување добиток; 2. наука за одгледување добиток', ситруарство, сукнарство 'гранка во текстилната индустрија што се занимава со изработка на сукно', титилничарство '1. занает на титилничар; 2. индустр. гранка што се занимава со тспење метали', цвекарство, шумарство, речникарство, учебникарство; сп. и спортски дејности од типот ѓагобранство, ѓланинарство, смучарство (: схрв. смучарство); -џел: надзираџелство 'инспекторство', ѓисаџелство 'занимавање со книжевна работа', уџосџиџелство '1. ресторанска дејност, служба; 2. стопанска гранка', учџелство или:

офицерство, инјенџерство разг., шоферство; акушерство, инженерство, колекционерство, комисионерство, режисерство, рейоритерство, хошменство; револуционерство 'дејноста на револуционер'; адвокатство = адвокатура; земјоделство '1. занимање; 2. стопанска гранка; 3. земјоделие, наука која го проучува земјоделието', риболовство и др.

Прегледот на примерите со ова значење покажува дека *-сѣво* тука претставува мошне распространета наставка која е застапена и во голем број понови и најнови образувања, кое во случајов зборува и за нејзината продуктивност во современиот јазик. Во принцип, примери од овој вид можат да се образуваат од секоја именка на *-ар*, *-џел*, *-џија* *-ер* и сл., под услов да обележуваат н о с и т е л на дадено занимање или дејност. Најчести се очигледно оние кои се изведени од именките на *-ар* при која споменатото значење е основно. По пат на метаанализа *-ар* кај ваквите образувања почнала да се сфаќа како дел од *-сѣво*, така што *-арсѣво* е застапена и во примери кои во основата обично не содржат именка на *-ар* или пак не е затврдена како таква. Таков е случајот предимно со оние образувања кои означуваат стопанска гранка или вид наука сврзана со основата, на пример: *живинарсѣво* (: *схрв. живинарсѣво*) 'стоп. гранка која се занимава со одгледување и трговија на живина; 2. наука која се занимава со проучување на живина', *килимарсѣво* 'изработка и трговија со килими', *койринарсѣво* „в. свиларство (обработување свила)“ Р, *краварсѣво*, *ленарсѣво* 'стоп. гранка која се занимава со производство на лен', *оризарсѣво*, *иварсѣво*, *саџунарсѣво*, *семенарсѣво* 'стоп. гранка која се занимава со стопанисување на семе', *сирењарсѣво*, *сливарсѣво*, *соларсѣво*, *сукнарсѣво* 'гранка во текстилната индустрија што се занимава со изработка на сукно', *цвеќарсѣво* и др. Независно од тоа дали во примери од овој вид се среќава или не именката на *-ар* во основата, во современиот јазик *-арсѣво* сè повеќе се изделува и затврдува како дериватна наставка. Особеност на образувањата со ова значење секако претставува и тоа што за *-сѣво* ретко е сврзано соодветство или напоредност со други наставки.

г') Филозофско или религиозно учење, општествено или политичко движење, систем или поглед. Ова значење кај именките на *-сѣво* всушност претставува доразвивање и воопшто поголема апстракција на основното значење (својство), врската со кое сè уште не е наполно прекината. Сличноста и придружувачката употреба се објаснуваат со тоа што како ова така и претходните значења се изведуваат главно од основното значење на *-сѣво* (својство). Меѓу именките од овој вид спаѓаат, на пример, следниве образувања:

бојомилсѣво, *муслимансѣво* или *мухамедансѣво*, *христијансѣво*; *луѓтерансѣво*, *јавликансѣво*, *православсѣво*, *-ие*, *масонсѣво*; или: *волиеријансѣво*, *еикурејсѣво*, *(нео)кантијансѣво*, *шолсѣвојсѣво*, *фое-рбаховсѣво*, *хејелијансѣво*; *просветиџелсѣво*; *словенофилсѣво*; или: *вејегаријансѣво*, *јуријансѣво* „претерана строгост во поглед на моралот“ Р, *сјарјансѣво*, *самарјансѣво* „држење на самарјанин“ Р.

Приведените и ним слични примери во поглед на општото значење се совпаѓаваат или стојат блиску до оние со наставките *-ие* (*православсѣво* и *православие*) и особено *-изам* (*еикурејсѣво* и *еикуреизам*, *шолсѣвојсѣво* и *шолсѣвоизам*; *јуријанизам* „в. пуританство“), но напоредната употреба сепак не е толку честа.

Посебно изделување меѓу примерите на *-сѝво* секако бараат извесен број именки кои, повеќе или помалку, стојат надвор од посочената класификација на значењата на *-сѝво*. За нив е карактеристично дека истапуваат со поголем степен на конкретизација односно апстракција, така што обично обележуваат своевидни поими и сосем ретко предмети и сл. Лексикализацијата кај ваквите образувања најчесто превладува над основното или другите значења и, општо земено, кај повеќето примери има придружувачки карактер. Меѓу примерите со запазена или прекината врска со основното значење (својство) спаѓаат предимно следниве образувања:

домаќинсѝво „1. водење на куќните работи; 2. дом, семејство” Р, *искусѝво* ‘опит, сп. рус. уметност’, *лекарсѝво* ‘1. лечење; или 2. лек’, *малѝнѝво* „1. орр. од мнозинство; 2. етничка група” Р, *ѝечалбарсѝво*, *ѝленсѝво* „1. заробеништво; 2. нар. в. плен” Р, *членсѝво* „1. припаѓање кон организација и сл. во својство на член; 2. членовите на организацијата — вкупно земени” Р, *чорбациѝво* „1. положба на чорбацијата; 2. богаташки сталеж”; или: *ѝраѓансѝво*, *државѝнѝво* ‘Staatsbürgerschaft’, *законодаѝво*, *судсѝво*, *чифлиѝарсѝво* ‘спахиски систем’, *школсѝво* ‘гранка од просветата што ги опфаќа школите’ или: *рачѝелсѝво* арх. ‘гаранција’; *ѝравиѝелсѝво* (рус. *ѝравѝельсѝво*) „в. влада” Р, *ѝреѝсеѓаѝелсѝво*, *ѝреѝѝаѝиѝелсѝво*, *началсѝво* ‘1. власт; 2. установа’; или: *јуѝословенсѝво*, *воздухоѝловсѝво* (:схрв. *ваздухоѝловсѝво*), *морѝловсѝво*, *ѝморсѝво* и сл.; или: *оѝѝојаѝелсѝво* „в. околност” Р, *ѝразненсѝво* книж. Р, *ѝржесѝво* книж. „1. в. свеченост; 2. блескава победа” Р; *бабарсѝво* „игри и шеги што ги изведуваат бабарите” Р; или: *ѝросѝрансѝво*, *сѝдеѝелсѝво*, *средсѝво*; *семејсѝво*, *ѝоѝомсѝво*.

Деривати на наставката -сѝво

Во својство на деривати на *-сѝво* истапуваат наставките *-сѝвие*, *-есѝво* и *-ѝѝво*. Општо за трите деривати е дека во однос на основната наставка *-сѝво* не се здобиле со некое посебно значење или функција, нити пак ги имаат сите значења и подзначења на *-сѝво*. Од трите посочени деривати во македонскиот литературен јазик напoлно отсуствува *-сѝвие*.

Дериватот *-есѝво* е добиен по пат на вокализација на ъ во *-ѝѝво*, што се потврдува и од состојбата на српскохрватскиот јазик, во кој ъ по правило дава а (сп. *величансѝво*, *човечансѝво* и др.). Во современиот македонски јазик *-есѝво* е застапена во ограничен број образувања кои претставуваат главно литературни заемки од бугарскиот односно рускиот литературен јазик (во кој од своја страна се затврдени преку црквенословенскиот јазик). Речникот на македонскиот јазик ги регистрира следниве примери на *-есѝво*:

качество („цсл. *качествъ* < *какой*“ Ф, ЭС), *количество*, покрај *количина*, *множество*, *нишѣмножество* (: *нишѣмножен*), *соодвешѣство* (: *соодвешѣен*); или: *величество*, *височество*; *владичество* (сп. *vladука*), *тържество* (: буг. *тържество*, руск. *торжество*); *учество*; или конкр. и др. поими: *божество*, *йолубожество*; *есѣство* „в. природа“ Р, *ойишѣство*, *суишѣство*, *човечество* „арх. книж. в. човештво“ Р; или *творчество* (: *творчѣскѣ*) „арх. книж. в. творештво“; или со глаголска основа *рождество* цркв. *Рождество* *Христово* ‘Божик’.

Значителен дел од приведените примери во Речникот ја има ознаката *арх.* или *книж.*, при што кај некои од нив е посочена и пообичната синонимна форма со подруга основа или наставка. Новообразувања во современиот јазик претставуваат именките *соодвешѣство*, која е изведена аналогно на буг. одн. руск. *соответствие* од придавката *соодвешѣен*, и *учество*, образувана спрема схрв. *учешиѣ*, буг. *участие*, кое укажува дека *-ество* не е наполно непродуктивна наставка.

Третиот дериват *-ишѣво* можел да се издели од примери на *-ѣшкѣј* + *-ство* во образувања од типот *творчѣство* и сл., каде место вокализација на ѣ во е, одн. схрв. а, што беше случај со примерите на *-ество*, настапило губење на полугласот ѣ, при што во добиената согласничка група *чѣствѣ* е извршена прогресивна асимилација на с пред ч во *ш* и упростување на *-чишѣво* во *-ишѣво*. Освен на овој начин, дериватот *-ишѣво* можел да се издели и во примери од типот *сиромѣх* + *-ство* > *сиромѣшѣво* (каде *ш* е добиено по пат на палатализација). Добиен на едниот или другиот начин, дериватот *-ишѣво* постепено во свеста на луѓето се издвоил како одделна наставка која минала на примери со сосем подруга основа (сп. *момчѣшѣво*, *труѣшѣво*, *сѣрѣлашѣво* и др.). За разлика од првите два, овој дериват на *-ство* не е застапен во старословенските текстови, така што неговото изделување во дериватна наставка настапило подоцна. Од друга страна, неговата распространетост во современите словенски јазици е ограничена на јужнословенските јазици, но без бугарскиот. Во македонскиот јазик образувањата на *-ишѣво* претставуваат предимно литературни заемки од српскохрватскиот јазик во кој е, впрочем, типична и воопшто мошне распространета наставка. Преку примери од типот *виѣшѣшѣво*, *друѣшѣво*; *чудаѣшѣво*, *власниѣшѣво*, *ойѣшѣшѣво*, *умѣшѣшѣво*, *урѣдниѣшѣво*, *учесниѣшѣво* и др., *-ишѣво* во македонскиот јазик се затврдила не само како дериватна наставка туку послужила и за образување на нови примери (в. подолу). Самото изведување на именките со оваа наставка станува од именска основа, што е чест случај и со основната наставка *-ство*. Спрема завршокот на основата од која се изведуваат, примерите на *-ишѣво* можат да се поделат на следниве групи:

безбоѣшѣво (*bezbožstvo*), *егнобоѣшѣво*, *мноѣубоѣшѣво*, *мноѣшѣво* (< *тѣмноѣство*); или: *монаѣшѣво* (< *монаѣство*); *сиромѣшѣво*, (не)човѣшѣво, покрај арх. *човечѣство*; сп. и *творѣшѣво* (< *творѣшкѣј*: *творѣшѣи*); *виѣшѣшѣво* книж. (: *виѣшѣ*); или:

-иштво : -ак: *дивјаиштво* (схрв. *дивљаиштво*), *јунаиштво*, *чудаиштво*;

-иштво : -ок: *йророиштво* (: *йророк*), *сведоиштво*;

-иштво: -ник: *бездарнииштво* (: *бездарник*), *безделнииштво*, *бездомни-иштво*, *беседнииштво*, *блаґороднииштво*, *бунйовнииштво*, *волиебни-иштво*, *йоворнииштво*, *йрадежнииштво*, *државнииштво*, *духовнииштво*, *зайоведнииштво*, *застайнииштво* (: схрв. *застйуйнииштво*), *иселени-иштво*, *маченииштво*, *надзорнииштво*, *наемнииштво*, *наложнииштво*, *намеснииштво*, *народнииштво*, *пасилнииштво*, *настойнииштво*, *оййад-нииштво*, *оййравнииштво*, *ойсийайнииштво*, *йоверенииштво*, *йодвижни-иштво*, *йосреднииштво*, *йочейнииштво*, *йрайенииштво*, *йредводнииштво*, *йроиведнииштво*, *йреистйавнииштво*, *йусийнииштво*, (со)рабойнииштво, *разбойнииштво*, *расийнииштво*, *расколнииштво* (: рус. *раскольничество*), *своднииштво*, *скййнииштво*, *следбенииштво*, *сојузнииштво* (: схрв. *савезнииштво*, *буг. союзничество*), *следбенииштво*, *слободоумнииштво*, *сойернииштво* (схрв. *суйарнииштво*), *сойружнииштво*, *сойсйивенииштво*, *йпрезвенииштво*, *йруженииштво*, *угоднииштво*, *ударнииштво*, *умей-нииштво*, *уреднииштво*, *ученииштво*, (со)учеснииштво, *чейнииштво*, „четкйчко движење, четн. дејност”, *чиновнииштво* ‘1. занимање или служба на чиновник; 2. чиновниците заедно’ Р, *чисйоййнииштво* ‘својство на чистотник’;

-иштво : -ук: *ајдуиштво* (: *ајдук*), *самоуиштво* и сл., спрема кои се образувани и *момчеиштво*; или: *йруйаиштво*, *секйаиштво*, *йейоко-лонаиштво*; *сйрелаиштво* (: схрв. *момаиштво*, *йруйаиштво*, *секйаиштво*, *йейоколонаиштво*; *сйрелаиштво*).

Од приведените примери се гледа, меѓу другото, дека со најголема распространетост истапуваат оние кои во основата имаат именка на -ник, меѓу кои се среќаваат и извесни новообразувања од типот *безделни-иштво* (: *безделник*), *йрайенииштво* (: *йраиеник*), *сойруднииштво* (*сойруд-ник* : *сарадник*). Примерите изведени од именки на -ак и -ук далеку заостануваат зад оние од -ник. Општо за едните и другите е дека претставуваат предимно литературни творби. Во народните говори дериватот -иштво е не само слабо застапен туку во одделни примери се заменува со основната наставка -сйтво, сп. *ајдусйтво* или *ајдусйсйтво* ‘в. ајдуштво’ Р, *друсйтво* м. *друиштво*, *јунасйто* („Браос ќе ти речиме, му рекле сите, ако го сториш тоа јунасйто”. МЦ, СБНУ) м. *јунаиштво*. Во литературниот јазик, меѓутоа, се затврдени и примери од типот *момчеиштво* (: схрв. *момаиштво*), *йруйаиштво*, *сйрелаиштво* и др. Изолирано стои именката *йолномоиштво*, која е добиена со заменување на -ишйие во *йолномоишйие* со -иштво. За разлика од именките со наставката -сйтво, која е основна, значењето својство кај образувањата на -иштво обично минува во апстрактен поим, така што други примери од типот *йолномо-иштво*, -оишйие со конкретизирано значење во предмет и сл. речиси не се среќаваат.

Изнесеното за наставката -сйтво и нејзините деривати дава можност да се заклучи дека со голем број значења и истовремено со значително поголема распространетост истапуваат именките на -сйтво. Степенот

гнасотија, -лак; 2. фиг. подлост, нискост', *инилоџа* арх. в. гниlost, -*оџија*, *јолоџа* и *јолоџија*, *јрдоџа* арх. в. грдост, -*оџија*, *јревоџа*, *јрозоџа* и *јрозоџија*, '1. в. грдост; 2. стравотија', *јрубоџа* '1. грубост; 2. дијал. грдост, -отија', *јусиоџа* арх. в. густина, *доброџа* и *добрина*, дијал. *доброџија*, *јакоџа* арх. в. јакост, -отија, -(ч)ина, *јасноџа* и *јасносѝ*, -*оџија*, *красоџа*, *лесноџа* „и *лесноџија* в. леснина" Р, *личноџа* и *личноџија*, *личнока* в. *личноџа* („... да оди при првата царица да ја види *личноџа*"). МЦ, СБНУ), *лошоџа*, покрај *лошина*, -*оџија*, *мекоџа* („... легната во белината и *мекоџа*та од нејзината рака"). МАА) „и *мекоџија* в. *мекосѝ*" Р, *мирноџа* арх. („... го мереше со невозмутива *мирноџа* чкрипливото шегкање на клатното". КЧ, Р) в. *мирнотија*, *мокроџа* 'влажност', *мрсоџа* дијал. в. *мрсоџија*, *немоџа* арх. в. немост, *нечисџа* арх. в. *нечисџија*, *новоџа* 'состојба на нов' и *новоџија*, *новосѝ*, *осџроџа* в. *осџрина*, *јолноџа*, *јравоџа* и *јравоџија*, *јразноџа* и *јразноџија* '1. фиг. празнина; 2. фраз. безработност (Повеќе милувај ја работата одошто *јразноџа*та посл.)', *јресноџа* и *јресноџија*, -ока, -ина, *јросџоџа*, *јусџоџа* „и (ретко) *јусџока*" Р, *самоџа* „в. самоџија" Р, -*осѝ*, дијал. *самока*, *свеџлоџа* (ретко) и *свеџлосѝ*, -ина, *сивоџа* „в. сивилсѝ" Р, покрај *сивосѝ* и дијал. *сивока*, *слабоџа* „в. слабоџија" Р, -*осѝ*, *слеџоџа* и *слеџосѝ*, -*оџија*, *срамоџа* и *срамоџија* — со издиференцирано значење, *сувоџа* и *сувосѝ*, *шесноџа* и *шесноџија*, *шойлоџа* „в. топлина „1 и 2". Р, *цврсџоџа* „в. цврстина" Р, *чесџоџа* 'честа употреба, често повторување', *чисџоџа*; или: *клевеџа*, *суеџа*, *шџеџа*.

Прегледот на приведените именки на -*оџа* дава можност да се направат ред споредби и заклучоци. Така, во однос на старословенскиот и, во значителна мера, другите современи словенски јазици, за македонскиот јазик е карактеристично дека извесен број стари примери на -*оџа* отсутствуваат, било поради тоа што основната именка не е запазена, било поради потиснувањето на -*оџа* од страна на споменатите синонимни наставки, на пример, сп. кај М и к л о ш и ч: *istota*, *lěpota*, *nagota*, *pěgota*, *resnota*, *skorota*, покрај *skorostь*, *skvrъnota*; или: *dlъgota* (сп. рус. *golюџа*), *mrakota*, *strachota*, *světlota*, *tichota*, *štedrota* и др.

Споредени со оние на -ина, -осѝ и дериватот -*оџија*, образувањата на -*оџа* очигледно имаат поограничена распространетост. Еден дел од нив се типични за литературниот јазик и всушност се наследени од постариот период или пак се затврдени со посредството на соседните словенски јазици (сп. *красоџа*, *свеџлоџа*; *клевеџа*, *суеџа*,.). Во случаи на напоредна употреба, синонимните наставки -ина, -осѝ и -*оџија*, општо земено, истапуваат како почести или пообични за јазичниот усет, кое не можело да не се одрази и на самата продуктивност во таа смисла што -*оџа* станала слабопродуктивна наставка која лесно се заменува или е веќе напoлно потисната од страна на една од споменатите синонимни наставки. Не се ретки притоа случаите кога е можна напоредна употреба или замена на -*оџа* со две и три синонимни наставки (сп. на пр. *бисџроџа* и *бисџрина*, -*осѝ*, *бледноџа* и *бледносѝ*, -*оџија*, *лесноџа* и *леснина*, -*осѝ*,

-оџија, ѣресноџа или ѣресноџа и ѣреснина, -оџија, самоџа, -оџа и самоџи, -оџија).

Значењето својство или апстрактен поим кај именките на -оџа е обично добро запазено, така што во случаи кога меѓу неа и некоја односно некои од другите споменати наставки не е извршена диференцијација во значењето, всушност имаме полно совпаѓување. Речникот на македонскиот јазик во вакви случаи најчесто дава предност, односно упатува на една од синонимните наставки (-осџ, -оџија, -ина).

Во современиот бугарски јазик, меѓутоа, за образувањата на -оџа во однос на оние на -ина, -осџ и -оџија се констатира извесна поголема апстрактност. „Съществителните с наставка -ота са малко на брой и означават поотвлечен признак в сравнение със съществителните на -ина и -ост, на пример: висота : височина (от висотата на положението, което заема, а не от височината на . . .), широта — широчина, лекота — лекост, тѣпота — тѣпост, доброта — добрина, топлота — топлина”²³ и др.

При сè што посочените примери укажуваат за извесни нијанси во значењето на дадените наставки, сепак, не даваат солидна основа за констатацијата „поотвлечен признак в сравнение със съществителните на -ина и -ост”. Тука, мислам, не се работи толку за поотвлечен признак колку за извршена диференцијација на дадени синонимни образувања (сп. *висоџа* — *височина*). Познат факт е дека диференцијацијата на значењето или употребата кај вакви и слични образувања претставува сосем обична појава, повеќе или помалку, и во другите јазици. Во секој случај, некоја поголема апстрактност на примерите на -оџа во однос на оние со наставките -осџ и -ина во современиот македонски јазик не се забележува. До колку во одделни не баш чести примери нема полно совпаѓување меѓу -оџа и споменатите наставки, тоа е резултат на извршената диференцијација. Напоредна употреба меѓу -оџа и -осџ се забележува и во низа старословенски примери (в. стр. 20).

Кај одделни примери на -оџа, како и кај другите синонимни наставки, е извршена конкретизација на значењето својство во предмет или поим, место и сл. Во вакви случаи новото значење обично не го потиснало наполно основното значење (својство). До разлики во значењето меѓу некогашните синоними, значи, доаѓа оттаму што настапила конкретизација на значењето својство, и тоа како кај -оџа така и кај -ина, -осџ или -оџија. Во релативно ретките примери од овој вид спаѓаат предимно следниве образувања:

благџа ‘1. благост, блажина; 2. колект. млечни производи’, *голоџа* ‘1. својство на гол; 2. голо место, голина’; или: *срамоџа* ‘срам, својство’: *срамоџија* ‘1. срам; 2. срамни делови од телото’, *сувоџа* ‘сувост’: *сувоџија* ‘1. сувост; 2. фиг. немаштија, криза’, *чистџа* ‘1. својство’: *чистџина* ‘1. чистота, т. е. својство; 2. место без дрвја; 3. пошироко слободно место’.

²³ Андрейчин — Попов — Иванов, *Съвремен български език*, София, 1954, 201.

За разлика од *-ija* и други слични наставки, конкретизацијата на значењето својство кај *-oſia* не довела до развивање на одделни самостојни значења со извесна распространетост, како што е тоа случај, на пример, во некои други јазици (украинскиот, чешкиот и др.). Паѓа в очи дека во некои словенски јазици, со поголема или помала распространетост, истапува збирното значење, сп. укр. „*bidota* ‘Proletariat’, *himota* ‘Deutsche’...”²⁴, трага од кое во македонскиот јазик претставува примерот *блаioſia* и неколку именки на *-oſiija* (*срамоiſiija*, *сувоiſiija* и др.).

Од изнесеното за наставката *-oſia* се гледа дека нејзината распространетост во современиот македонски јазик е во извесна мера редуцирана. Ред примери на *-oſia* притоа имаат покрај себе синоними со наставките *-oſi*, *-ина* и *-oſiija*, кои за јазичниот усет се најчесто пообични, така што во јазичната пракса превладуваат. Ограничената распространетост на *-oſia* во голема мера секако се должи на постоењето на наставката *-oſiija*, која во низа примери ја заменува и воопшто претставува доста распространета наставка во современиот јазик (в. стр. 47—51).

Н а с т а в к а т а *-oka* (< *-oſi-a* + *-ja*)

Претставува варијанта на *-oſia*, т. е. добиена е од наставките *-oſi-a* и *-ja*, каде консонантот *iſ* пред *j* се палатализира во *k*. Добиена на овој начин, отпосле се издделила, повеќе или помалку, во одделна наставка, како што е тоа случајот пред сè со српскохрватскиот и словенечкиот јазик, каде ѝ одговараат наставките схрв. *-oſa* и слов. *-oſa*. За овие јазици во случајов е карактеристично дека во однос на *-oſia* придобила и издиференцирано значење или употреба, така што *-oſa*, одн. *oſa* денес претставува не само одделна туку и доста распространета наставка. Во современиот македонски јазик, меѓутоа, поголема распространетост придобила главно во северомакедонските говори, особено во оние што граничат со јужноморавските, додека во другите говори, како и во литературниот јазик, има ограничена распространетост.

Појавувањето и закрепнувањето на *-oka* во својство на одделна наставка во македонскиот јазик по сè изгледа не е одамнешно. Како што одбележивме, застапена е пред сè во споменатите говори кои се граничат со српските јужни говори, каде е мошне распространета и од каде можела да се прошири на соседните и други македонски говори. Но колку се оди подалеку од овие говори, образувањата на *-oka* стануваат сè поретки, при што на извесни наши говори воопшто не им се познати. За одбележување е во случајов дека централните македонски говори познаваат одделни образувања од овој вид (сп. на пр.: „Пуста *самoka* не се тегне”. ТЕ, СБНУ). Закрепувањето на *-oka* во литературниот јазик е во извесна мера потпрено и од контактот со српскохрватскиот јазик, за кој е воопшто типична.

Слично на *-oſia* и *-oſiija*, оваа наставка се придава на придавски основи со кои образува именки со значењето својство што произлегува од основата, т. е. служи за образување на апстрактни именки. За

²⁴ Vondrák, W., o. c., 443.

разлика од српскохрватскиот јазик, каде во низа примери придобила издиференцирано значење или употреба во однос на наставката *-оша*²⁵, во македонскиот јазик образувањата од свој вид главно се совпаѓаат со оние на *-оша*, т. е. не дошло до диференцијација на значењето меѓу нив.

Совпаѓањето на именките на *-ока* со оние на *-оша* и *-ошија*, кои се притоа почести и воопшто пообични, е очигледно главна пречка што *-ока* во современиот македонски јазик не придобила поголема распространетост. Оваа состојба кај образувањата на *-ока* нашла полн одраз и во Речникот на македонскиот јазик, во кој последниве се застапени сè на сè со шест именки, и тоа со забелешка дека се употребуваат напоредно со *-оша* и *-ошија* или дека претставуваат дијалектизми; сп. „лично-ија и личнока ‘в. личотија’, иреснока и иреснина, *-оша*, *-ошија*, *иуштока* (ретко) и *иуштоша*, *самока* дијал. ‘в. самота’, *сивока* дијал. ‘в. сивота’.

Покрај приведените примери од Речникот, кај одделни писатели, во печатот и др. се среќаваат уште некои вакви образувања. Таков е случајот пред сè со следниве именки: *мирнока* („Сè стоеше и мируваше со некаква древна, притаена и трпелива *мирнока*. БП, И), *иолнока* („... стана директор, ја доби онаа *иолнока*, задоволност...“ КЧ, Р), *чиснока* („Белата боја е боја на *чиснока*“). НМ).

Во поглед на распространетоста на ваквите образувања, наполно подруг е случајот со споменатите македонски говори, каде *-ока* претставува мошне честа и продуктивна наставка. За кумановскиот говор е притоа карактеристично дека едни исти примери се застапени со *-ошија* и *-ока*, сп.: „*босоија*, *јолоија*, *лошоија*, *мрсоија*, *иросиоша*, *слабоија* итн и: *босока*, *јолока*, *лошока*, *мрсока*, *иросиока* *слабока*“²⁶. Распространета е во Слатиште, Козјачијата и воопшто северниот дел, сп.: „*блатока*, ... *врлока*, *длаќока*, *здравока*, *јакочка*, *јаснока*, *слейока*, *ситарока*...“ Образувањата на *-ока* се чести и во Скопска Црногорија, а: „Во говорите во Скопска Котлина и во Велешко, меѓутоа, се нешто поретки, како и во Полог, а што се оди кон југ веќе и не се среќаваат“ (о. с., стр. 129).

Н а с т а в к а т а *-ошија* (< *-оша* и *-ија*)

Претставува сложена наставка која е добиена по контаминација на *-оша* и *-ија* (сп. примери од типот *лошоша* + *-ија* > *лошоија*). Добиена на овој начин, *-ошија* отпосле минала и на примери кои не се обични со наставката *-оша* (сп. *бркоија*, *бесноија*, *лагоија*, *трубоија*, *лудоија*, *мачноија*, *машкоија*, *скайоија*, *умноија* и др.), кое зборува за тоа дека *-ошија* станала не само одделна туку и продуктивна наставка. Појавувањето и распространувањето на *-ошија* како одделна наставка всушност се должи на промената кај *-оша* која во однос на *-оси* и *-ина*,

²⁵ Сп. на пример: „... *чисноша* куће, рецимо, одела, тела или било којег другог предмета; а *чисноша* душе, *чисноша* побуда или другог чега апстрактног. Тако исто *слейоша* је физичко својство (немање очију), а *слейоша* (ума рецимо) — духовно“. М. Стевановић, *Грамаишка српскохрватској језика*, IV изд., Београд, 1962, стр. 253.

²⁶ Вндовски, Б., *Кумановскиот говор*, Скопје, 1962, 129.

општо земено, станала послабо изразна, така што последниве се употребуваат напоредно со неа или пак наполно ја потиснале (в. стр. 43—44). За да се закрепи изразноста на *-оџа*, и со тоа да се задржи пред *-осџ* и *-ина*, имало потреба од извесно поткрепување на последнава, кое во случајов дошло од страна на наставката *-ија*, која со слична функција, впрочем, истапува и кај други наставки (сп. на пр.: *-осџ* + *-ија* > *-осија*: *ѣрдосија*; *-иџиво* и *-ија* > *-иџија*: *сѣромашџија*).

Од современите словенски јазици именките на *-оџија* ги познаваат главно македонскиот и бугарскиот јазик, како и југоисточните српски говори (сп. „*сѣуџоџија*, *сѣраџоџија*”²⁷ и др.), додека српскохрватскиот литературен јазик вакви образувања не допушта. Образувањата на *-оџија* очигледно претставуваат понови творби, чиешто закрепнување и распространување е сврзано со укажаната особеност на *-оџа* во овие јазици. Историскиот материјал, односно досегашното проучување на оваа наставка засега не дава можност хронолошки да се утврди нејзиното појавување и закрепнување, што е случај, впрочем, и со повеќето други дериватни наставки. Крчовски и Пејчиновиќ, во секој случај, се служат со образувањата од овој вид. Така, кај првиот се застапени, на пример, именките *лошоџија*, *мрсоџија* („... се учинила гнусна, от сите *мрсоџи* најгадна”. К, РПН), а кај вториот *лошоџија* („... кога лош човек со све *лошоџија* своа...” УГ), што ни дава право да сметаме дека именките на *-оџија* во тоа време, а веројатно и порано, биле веќе обични.

Во поглед на образувањето, именките со оваа наставка главно се совпаѓаат со оние на *-оџа* и *-осџ*, т. е. слично на последниве *-оџија* се придава предимно на качествени придавки со кои образува именки со значењето својство односно апстрактен поим, кое слично на други образувања од овој вид, во одделни примери се конкретизирало во предмет, лице и др.

При разгледувањето на образувањата со наставката *-оџа* беше одбележано (в. стр. 43) дека во значителен број примери се употребува напоредно со *-оџија* и дека кај дел од нив последнава е дури пообична, така што всушност ја заменува наставката *-оџа*. Меѓу примерите каде *-оџија* се употребува напоредно со *-оџа*, *-осџ* и *-ина* или независно од нив (некое стриктно делење тука одвај ли е можно) во современиот јазик се застапени предимно следниве образувања, најголем дел од кои се регистрирани и во Речникот:

арноџија и *арнина* „в. добрина” Р, *бедноџија* и *бедносџ*, *белоџија* ‘белина, -ост’ („... кога го видел царскиот син, се зачудил на *белоџијата* на прсто”. МЦ, СБНУ), *бесноџија* ‘беснило, бес’, *бледноџија* и *бледноџа*, *-осџ*, *вредноџија* ‘вредност, марливост’, *врелоџија* „в. врелина” Р, *ѣдоџија*, *ѣлагоџија* „нар. поез. в. гладија” Р, *ѣувоџија* и *ѣувоџа*, *-осџ*, *ѣнасџија* и *ѣнасџа*, *ѣнилоџија* „в. гниlost” Р, *ѣрдоџија* ‘1. грдост; 2. груботија’ („... за *ѣрдоџија* беше, мори сестрице, је рекло, и за *сѣраџоџија* беше...” МЦ,

²⁷ Белић, А., *Дијалекти Источне и Јужне Србије*, Београд, 1905, 396.

СБНУ), *грозоиџија* „в. грозота”, *губоиџија* и *губоџа*, *губосиџ*, *доброџија* дијал. „в. доброта, -ина”, *јакоиџија* ‘1. јакост; 2. тврдост, цврстина’, *јасноџија* и *јасноџа*, -осиџ, *кроџкоџија* „в. кроткост” Р, *лесноџија* и *лесноџа*, -ина, *личноџија* и *личноџа*, сп. и *личноџија* („Сите што го видаа, се чудиле на неговото богатство и на неговата личноџија и умноџија”). МЦ, СБНУ), *лошоџија* ‘лошина, лошотилак’, *лудоиџија* и *лудосиџ*, *мачноџија* ‘тешкотија, мака’, *мрсноџија*, *машкоџија* ‘в. машкост’, *мекоџија* и *мекоџа*, -осиџ, *мирноџија* ‘тихост, кроткост’, *мрачноџија* ‘мрачност, темнина’, *немирноџија* и *немирносџ*, -ока, *немоџија* ‘в. немаштија’, *новоџија* и *новоџа* : *новосџ* ‘нова вест’, *йравоиџија* (ретко) и *йравоџа* „в. правина” Р, *йразноџија* и *йразноџа* ‘1. празнина; 2. безработност’, *йресноџија* и *йресноџа*, -ока, -ина, *йросџкоџија*, *самоџија* ‘1. самота, -ост; 2. отсуство на живи суштества на некое место; 3. осамено, пусто место’, *сивоиџија* „в. сивота, сивило” Р, *синоџија* ‘синост, синевина’, *сиџноџија* ‘1. ситност; 2. ситнурија’, *скаџоџија* (опоз. од *евџинија*), *слеџоџија* („... и многу ѝ се нажали на *слеџоџијаџа* од старата...” МЦ, СБНУ) и *слеџоџа*, *сиарноџија* и *сиарнина* ‘в. спурнина, запурнина’, *сиаруџија* (< *сиароџија*) дијал. ‘в. старост’, *сиравоиџија*, *шанкоџија* ‘танкост’, *шемноџија* и *шемнина*, -иџа, *шешкоџија* ‘мака, мачнотија’, *тџивкоџија* ‘тџивкост, тџишина’, *умноџија* ‘умност’ („... и немаше сега да се прикажува за неа, да се чудиме на *умноџијаџа* на сестра му од Марка”). МЦ, СБНУ), *црвеноџија* „в. црвенина”, *црноџија*, *чџисџоџија* дијал. ‘чистота’ („... дај му благослов, *чџисџоџија* и здравје”). КМ, М), *шџуруџија* „и штурост” Р, спрема кои е образувано и *никаквоџија* разг.

Аналогно на приведените и ним слични образувања со придавска основа, -оџија минала и на неколку примери со глаголска или друга основа, па спрема тоа означуваат дејство (состојба) или апстрактен поим, сп. *бркоџија* ‘збрка, гужва’ („... сепак си мешан и ти во таа *бркоџија*”). СП, ОП), *викоџија* ‘викот, -ница’, *немоџија* „в. немаштија” Р, *йресџоџија* (ретко) „тресење; земјотрес” (сп. *йресџоџија* и *бабоџија* Р). Од приведените примери само *викоџија* содржи именка на -оџ (*викоџ*), додека другите се образувани направо од глаголска основа.

Прегледот на примерите со придавска основа укажува, меѓу другото, дека во современиот јазик имаат значителна распространетост. Близоста или совпаднавањето во значењето со образувањата на -оџа, -осиџ и -ина тука се изразува со честа напоредна употреба меѓу нив. Оваа особеност или состојба на -оџија нашла одраз и во Речникот, каде ваквите именки се објаснуваат со оние на -оџа, нешто поретко со -осиџ и -ина, и сосем ретко со -иџа. За илустрација ќе приведеме некои примери, при што некои имаат по три и повеќе синонимни образувања; сп. „*бледноџија* и *бледносџ*, -оџија, *сиарноџија* и *сиарнина* в. спурнина, запурнина, *црвеноџија* (ретко) в. црвенина; или: *доброџија* дијал. и *доброџа* в. добрина, *лесноџија* и *лесноџа* в. леснина, *мекоџија* и *мекоџа* в. мекоост, *јасноџија* и *јасноџа*, -осиџ, *йравоиџија* и *йравоџа* в. правина,

синоџија и синоџи, -евина; или: џресноџија и џресноџа, -оџа разг. и џреснина, сивоџија и сивоџа, -оџа разг., -оџи, -ило, џемноџија и џемнина, -ица.

При постоење на вакви синонимни образувања, именката на -оџија обично се карактеризира со поголема народност, со други зборови, примерите на -оџија се типични за разговорниот јазик и особено народните говори, додека литературниот јазик во вакви случаи дава предност на синонимите со наставките -оџи, -оџа или -ина. Во говорите -оџија, од своја страна, има нееднаква распространетост, при што особено честа и продуктивна е, на пример, во галичкиот говор, во кој покрај најголем дел од приведените примери се застапени и следниве образувања: „видноџија ‘светлост, -ина’, вреноџија, џлоџоџија ‘нечистотија во житото’, дробноџија, каквоџија, круџоџија, леџоџија, џлноџија, средноџија”²⁸ и др.

За особеност на -оџија, освен тоа, може да се земе и тоа што при напоредна употреба со споменатите наставки некои вакви образувања истапуваат со нешто произразена интензивност на значењето својство (сп. на пр.: бледноџија : бледноџи, џлоџија : џлоџа, џемноџија : џемноџа и др.). До колку кај некои примери на -оџија значењето својство е обоено со пејоративна нијанса, тоа, мислам, не е толку сврзано односно условено од самата наставка -оџија, како што се констатира во „Съвремен български език” (стр. 210), колку од содржината на основата, која самата крие во себеси таква нијанса. Дека именките на -оџија се главно без ваква нијанса во значењето, потврдуваат ред образувања од типот мачноџија, скаџоџија, џешкоџија, личноџија или личоџија, машкоџија, умноџија и др., дел од кои се застапени и во бугарскиот современ јазик.

Основното значење (својство) кај приведените и ним слични примери е главно добро запазено, но кај еден дел од нив сепак, слично на образувања со други вакви наставки, се развило и секундарно значење, односно настапила конкретизација. Паѓа в очи притоа дека во споредба со именките на -оџа и -оџи, примерите на -оџија со секундарно, т. е. конкретизирано значење се доста помногубројни. Самата конкретизација кај одделни примери е еднакво изразена и воопшто претставува процес од кој можат да бидат опфатени и други (нови) образувања. Најчест случај е сепак новото (конкретизираното) значење да го придружува основното, но во некои образувања истапува и само. Како придружувачко или само застапено е, на пример, кај следниве именки:

бедноџија ‘1. бедност; сиромаштво; 2. сиромашниот дел од населението’, *вешвоџија* ‘стари работи, ветошина’, *џагоџија* ‘1. гадост; 2. нечистотија, гад; 3. фиг. одвратна жена’, *џлоџија* ‘1. голота („... никој не умрел од џлоџија и босотија”. СП, КЖ); 2. немаштија, сиромаштија’, *џлоџоџија* ‘нечистотија во житото, глотеж’, *џргоџија* ‘1. грдост; 2. грозота, грозна работа’, *дивоџија*

²⁸ Белић, А., *Галички дијалекти*, Регистар.

со конкретизирано значење од типот *модрица*, *слузница* 'слузна ципа', *жулавица* 'вид печурка', *коравица* 'вид диња', *киселица*, *рускавица* 'вид рани јаболка'; или: *врбовица* '1. в. врбушка; 2. реса', *дабовица*, *лофовица*, *дреновица*; или: *крушовица* 'крушова ракија', *сливовица*; или: *беловица* 'вид слива', *иловица* 'вид земја'.

Заемки од српскохрватскиот јазик или понсови литературни творби претставуваат именките *дневница*, *надница*, *заедница*, *оскудица*, *размирица*; *сегашина* (: схрв. *сагашиница*) „в. сегашнина” Р, *стогодишница* „в. стогодишнина”; или *влезница* (: *влез*) за схрв. *улазница*, *најлајница* и др.

Релативно слабата застапеност на значењето својство се објаснува главно со тоа што *-ица* е мошне распространета и продуктивна со ред други значења или функции. Во однос на другите наставки од овој вид најблиску стои до *-ина*, со која во дел од приведените примери се употребува напоредно, но која со истото значење е далеку по-распространета и попродуктивна.

Н а с т а в к а т а -лак (< тур. *-lik*, *-luk*, *-lik*, *-lük*)

Претставува фонетско приспособување кон постојните варијанти *-lik*, *-luk*, *-lik*, *-lük* на една иста турска наставка која преку турски примери во македонскиот и соседните словенски јазици минала на домашни основи. Посочените варијанти на оваа наставка всушност резултираат на вокалната хармонија, која е вквешто типична за турската група јазици. Аналогно на споменатите варијанти, но со извесно приспособување на домашните фонетски зборообразувачки закони, во современите македонски говори се издвоили и затврдиле, со поголема или помала област на распространување, следниве варијанти на оваа наставка: *-лак*, *-лок*, *-лък*, *-лик* и *-лук*, од кои првата превладува во централномакедонските говори, преку кои е затврдена и во литературниот јазик.

Во турскиот јазик, а во голема мера и во споменатите словенски јазици, со *-лак* се образуваат именки од различни основи: именски, придавски, броеви, прилози и глаголи, кое секако придонесува и за големиот круг значења. Сепак застапеноста на *-лак* во примери со значителен број значења (занаат или дејност, апстрактен поим, назив за конкретен предмет, лице, место и сл.) се објаснува пред сè со особеноста на турскиот јазик, односно неговите зборообразувачки закономерности, спрема кои *-лак* е застапена во примери кои обележуваат најразлични поими и предмети сврзани со основата. Показателен е во случајов зборот *yazlık* (< *yaz* 'лето') кој истапува со мошне широко општо значење: „все, што относится к лету, связано с летом, предназначено для лета; конкретные значения: 1. летний дом (дача), 2. летняя одежда, 3. плата за летнее помещение, 4. яровый; в. словосочетании *yazlık palto* 'летнее пальто'...²⁹

²⁹ А. М. Кононов, *Грамматика современной турецкой литературной языка*, Москва — Ленинград, 1956, стр. 108.

Главно сите значења што -лак ги има во турскиот јазик се, општо земено, застапени и во современиот македонски јазик и соседните словенски јазици, притоа не само во преземени примери туку и во аналогни образувања изведени од домашна основа. Воопшто во споменатите јазици -лак претставува мошне распространета наставка, но обемот на распространетоста кај одделните значења разбирливо доста варира.

Тргнувајќи од тоа дека кај претходните, т. е. разгледаните наставки, покрај примерите со значењето својство редовно се одбележуваат и примери со други, повеќе или помалку, слични значења кои го придружуваат основното значење или пак истапуваат одделно, истово може да се примени и кај наставката -лак. Во современиот македонски јазик, а тоа е случај и со соседните словенски јазици, -лак е застапена во примери со следниве почести значења: а) својство, б) состојба или дејство што произлегува од основата, в) звање, должност или функција, д) занает или занимање, е) награда за извршена работа, ф) апстрактен или конкретен поим, каде лексикализацијата најчесто превладува. Овие значења, одделни или придружувачки, се застапени во примери со турска (странска) и домашна основа:

а) Својство или состојба што произлегува од основата. Образувањата со ова значење (странските од гледна точка на современиот македонски јазик имаат немотивирана основа) се изведуваат предимно од придавки и именки, на пример:

а₁) со странска основа: *азіанлак* разг. < тур. *azgınlık* (< *azgın*) 'лудост, -орија, разузданост', *баксузлак* < тур. *baksuz, -lık*, *ербайлак* разг. < тур. *herbar, -lık* 'способен, -ост', *егейцазлак* разг. 'бесрамие, -ост', *сербезлак* < тур. *serbez, -lık* 'храбар, -ост', *ујурсулак*, *чайканлак* или *чайкунлак* < тур. *çarkın, çavkun + -lık*, *шерейлак* < тур. *işeret*; или: *госилак* < тур. *dost, -lık* 'пријател, -ство', *душманлак* < тур. *duşman, -lık* 'непријател, -ство', *качаклак* < тур. *kaçak, -lık* 'разбојник, -штво', *измекарлак* < тур. *hizmetkâr, -lık* 'измекарство', *орџаклак* < тур. *ortak, -lık*, *џеливанлак* < тур. *pehlivan, -lık*, *џезевенлак* < тур. *pezevenk*; или: *будалалак* дијал. в. *будалштилак*, *маскаралак* < тур. *maskaralık*, *овардалак* или *офардалак* (< тур. *hovarda, -lık*), *фукаралак* < тур. *fukara, -lık* 'питач, -лак'; или: *арамилак* < тур. *haramî, -lık*, *аџамилак* < тур. *acemî, -lık* 'неопитен; незрелост, неопитност', *комишлак* < тур. *kotuş, -lık*, *баџакчилак* < тур. *bataksı, -lık*, *џурбейчилак* 'печалбарство', *јанкесеџилак*, *казџаџилак*, *каскаџилак*, *комарџилак*, *рушвеџиџилак*, *чорбаџилак*, *џавминџилак*; *мајмунлак* „в. мајмунство” Р, *мамурлак*, *марифейлак* разг., *раџилак* разг. < тур. *rahat, -lık*, *резилак* разг. < тур. *rezil, -lık* 'срамота', *саџилак* разг. < тур. *saygı, -lık* 'почит, уважение', *сефалак* арх. = *sefa* разг. 'весело настроение'; или: *колајлак* < тур. *kolay* „в. колај” Р, *џишманлак* арх. < тур. *pişman* адј. „1. каење; 2. откажување од договор, од намера; 3. надомест од оној што се откажал од договорот” Р, *чуруклак*

разг. < тур. *çuruk*; или: *гамазлак* (: тур. *damızlık*), *пислак* (: тур. *pislik*) и др.

а₂) Со домашна основа: *боџаџлак* „в. богатство” Р, *деџинлак* дијал. в. детинство, детство, *еџенлак* (гр. *ἐργένης* + -лак), *свеџилак* „разг. в. светост” Р, *сиромашлак* арх. в. сиромаштија; или: *деверлак* „деверство, доверување” Р, *домаќинлак* „разг. в. домаќинство 1.” Р, *јунакллак* „в. јунаштина” Р, *мајџиорлак* „в. мајсторство” Р; *јолемџилак* разг. в. големштина, *сџоџанлак* „в. домаќинлак, домаќинство” Р, *јудалак* арх., *кучкалак* арх.; *вдовичлак* „арх. в. вдовство” Р; *јобедилак* арх. 'голема беда, неволја' Р; или: *завислак* (ИС, ВЛ) в. завист, *чеслак* арх. дијал. в. чест.

Во примерите *завислак*, *чеслак* арх. -лак всушност служи за засилување на неживата и слабоизразна наставка -сџ. Со ваква функција, меѓутоа, -лак истапува и во извесен број примери на -ија, -оџија, -иџија, -иџина, каде со додавање на -лак се добиени сложените наставки -илак, -оџилак, -иџилак, кои се застапени предимно во примери со домашна основа. Кон ваквите образувања спаѓаат, на пример, следниве именки:

-илак < -ија и -лак: *јроклеџилак* „разг. в. проклетија” Р, *џрџо-вилак* арх. (: тур. *tüccar-lık* 'трговец') < *џрџовија* + -лак;

-оџилак (< -оџија -лак) : *јадоџилак* дијал. в. гадотија, *јнасоџилак* „разг. 1. в. гнасота; 2. покриените делови од човечкото тело” Р, *јрдоџилак* арх. = *јрдоџија*, *лошоџилак* „разг. в. лошотија” Р, *јросџоџилак* „разг. в. простотија” Р, *срамоџилак* „разг. в. срамота” Р;

-иџилак < -иџија или -иџина и -лак: *немаџиџилак* разг. в. немаштија, -штина, *јојаниџиџилак* разг. и *јојаниџина* „погано дело, гадост, подлост” Р, *сиромашџиџилак* разг. в. сиромаштија, *џиџан-иџиџилак* разг. „ситничава работа, скржавост, џиганчење” Р;

будаџиџиџилак „в. будалштина” Р, *јолемџиџиџилак* „разг. в. големштина” Р, *јосџоџиџиџилак* „разг. в. госпоштина” Р, *јраѓаниџиџилак* разг. („Доста пак сака да го покаже *јраѓаниџиџилакоџи*”. СП, КЖ, I), *ѓавоџиџиџилак* „разг. в. ѳавоџија 1, ѳаволштина 1” Р, *ѓуџиџиџилак* „разг.” Р, *маѓариџиџилак* „в. маѓарштина” Р, *македонџиџилак* (СП, КЖ), *мудроџиџиџилак* („Ашколсун, бре мајсторе, беа му рекле, на *мудроџиџиџилакоџи* што го измудри ти”. МЦ, СБНУ, XI), *човешџиџилак* „разг. в. човештина” Р, и др.

Распространетоста на примерите со ова значење во современиот јазик е очигледна, но поголемиот дел од приведените именки ја имаат ознаката арх., разг. или дијал., при што Речникот најчесто упатува на домашен синоним или домашна наставка (-сџво, -ија и сл.). Дел од ваквите образувања се повеќе или помалку на изумирање, кое се објаснува главно со промените во социјално-политичкиот живот (сп. *качаклак*, *баџакчилак*, *јурбџџиџилак*, *јанкесеџилак* и др.). Останатите примери сепак сѐ уште претставуваат дел од разговорната лексика. За

продуктивноста на *-лак* со ова значење зборуваат сами по себе како примерите со домашна основа така и споменатите дериватни наставки (кои сепак не придобиле голема распространетост). Паѓа в очи, меѓутоа, дека за *-лак* тука и, повеќе или помалку, во другите значења се сврзува посебна нијанса во значењето — народна обоеност, ироничност и сл., која во литературниот јазик сè повеќе наоѓа примена.

б) Дејство или состојба што произлегува од основата. Ова значење има сличности и допирни точки со разгледаното значење (својство), кое секако се должи на тоа што опфаќа главно ист или сличен тип примери, кои исто така се изведуваат од именска основа. Оттука доаѓа секако околноста што извесни примери можат да се однесуваат како кон првото така и кон ова значење или пак истапуваат со обете значења. Со оглед на тоа дека значењето *својство* и *дејство* во образувања со другите наставки се обично строго разграничени во поглед на образувањето, т. е. првите се изведуваат од придавска и именска основа, а вторите од глаголска основа, и оваа особеност кај именките на *-лак* треба да се земе за одлика на турскиот јазик, која преку преземените примери се затврдила во нашиот и соседните словенски јазици. Меѓу почестите образувања од овој вид спаѓаат, на пример, следниве именки:

ајалак арх. „1. агување; господство; 2. имот на агата” Р, *ајдуклак* арх. ‘ајдуштво, ајдукување’, *ајлазлак* разг. ‘ајлазување’, *бекарлак* ‘1. бекарство (ергенство); 2. ергенување’, *гурбейлак* „печалбарее, печалба, в. гурбетчиство” Р, *дембелак* „в. дебелување, дембелство”, Р, *измекарлак* арх. ‘измекарување; измекарство’, *инаејчилак* разг. ‘инаетење, инает’, *каришлак* разг. „1 одговор; 2. градник од домашно платно; 3. раб на платно” Р, *комарушлак* разг. „коцкање, коцка” Р, *комишлак* или *комишацилак* разг. ‘1. комитаство; 2. комитување; 3. период од комитската дејност’, *пазарлак* разг. ‘1. пазарење, купопродажба; 2. фиг. погаѓање’ Р, *јанџацилак* „арх. дијал. играње карти, картање” Р ‘коцкање’, *самсарлак* „разг. 1. водење на самсарска работа; 2. она што му се плаќа на самсарот” Р, *чираклак* ‘учење на занает како чирак, чиракување’, *шаишлак* арх. ‘сведочење’.

Од вакви примери *-лак* со истово значење минала и на извесен број именки со домашна или друга основа:

ајашлак разг. арх. ‘апашување, апаштво’, *војниклак* разг. ‘1. војникување; 2. воена служба’, *јослак* дијал. ‘гостење’ („... и навистина овој *јослак* долго ќе се памети”. ЈЛ, П), *дучачлак* „разг. в. дупачка 2” Р, *кмејшлак* арх. ‘кметство; кметување’, *наводацилак* или *сјиројниклак* арх. ‘стројникување, стројништво’, *созбирљк* (МЦ, СБНУ).

Во споредба со првото, ова значење очигледно има послаба распространетост, кое се должи на тоа што е необично за овој тип образувања, т. е. типично е за примери со глаголска, а не со именска основа.

в) Звање, должност или функција. Независно од изделувањето на ова значење во одделно значење, кое во турскиот и словенските јазици не оди по ист пат, близоста со првите две значења е очигледна. Имено, ова значење обично го придружува првото или второто значење на *-лак*. Од друга страна, како што одбележивме кај *yazlık* (в. стр. 52), покрај овие значења (или некое од нив), за извесни примери е сврзана и друг вид конкретизација односно лексикализација. Тука спаѓаат предимно следниве примери:

аскерлак арх. (<тур. *askerlik*), спрема кој се образувани *солдаџилак* и *војниклак* '1. војникување; 2. војничка должност или служба', *аџилак* < тур. *hacılık* '1. аџиство; 2. аџиско звање; 3. крај што го посетуваат аџиите' („... дека си дошол од *аџилак*“). МЦ, СБНУ), *беџлак* '1. бегување; 2. беговско звање или функција; 3. „државен или беговски имот“ Р, *валилак* ист.ср. '1. валиско звање; 2. подрачје со кое управува даден валија', *кадилак* истор. '1. звање на кадија; 2. судска околија', *мудурлак* истор. '1. мудурско звање; 2. подрачје управувано од мудур' („... чини абер ако забележиш нешто во твојот *мудурлук*“). СП, ТП), *џашалак* истор. '1. звање на паша; 2. „спокоен“, слободен живот (*еџенлак* — *џашалак*); 3. област повелана од паша' Р, *сјаилак* '„1. достоинство и должност на спаија (<тур. *srahi*)'; 2. голем посед, имот владеан од спаија“ Р; 3. данок што се плаќал на спаијата („Сукалсите 'ржи во Кула се прикажани, та затоа тие секоја година врзуваат најголеми снопсви, и затоа давзаат најмногу *сјаилак*“). СП, КЖ).

Приведените и ним слични примери најчесто ја носат ознаката *истор.* или *арх.*, така што постепено излегуваат од употреба, но одделни автори ги исползуваат како стилско средство.

д) Занает или занимање. И покрај близоста со првите две значења, тука треба исто така да се тргнува од споменатата особеност на *-лак* во турскиот јазик (сп. *yazlık*), според која со оваа наставка може да се обележат најразлични поими сврзани со основата. Дека ова значење не е поврзано со првите две, се потврдува, меѓу другото, од тоа што нема придружувачки карактер, т. е. обично истапува без првото или второто значење. Како почести образувања се среќаваат, на пример, следниве именки:

абаџилак арх. < тур. *abacılık* 'абаџиски занает, абаџиство', *арабаџилак*, *бавчалак* (< *bahçe*, *-lik*) '„1. в. бавчанилак; 2. градинарски производи“ Р, *баздриџанлак* арх. 'трговија со текстил; 2. текстилна стока' Р, *бакалак* '1. бакалство; 2. бакалска стока', *берберлак* „в. берберство“ Р, *бозаџилак*, *бојаџилак*, *јајџанџилак* „арх. производство на гајтан“ Р, *јемеџилак* арх., *доџрамаџилак* „арх. столарски занает, работа“ Р, *дунџерлак* „арх. дрводелство“, *еџимлак* арх. < тур. *hekim*, *-lik* 'лекарска професија', *казанџилак* 'казанџиство', *касаџилак* арх., *кондураџилак* „разг. в. чевларство“ Р, *кираџилак* „в. кираџиство“ Р, *кујунџилак*, *муџавџилак*, *џајџон-*

илак разг., *йайуилак* арх. „папуциски занает, работа“ Р, *сара-члак* арх., *сарафлак* „занимање на сараф“ Р, *шабаклак* „работа, занимање на табак“ Р, *шерзилак* „арх. терзиска, шијачка, кројачка работа“ Р, *кайиилак* арх. тур. *kâtip*, *-lık* ‘писарство’ („Не знам што му нашле некоја грешка и беа го истерале од *кайиилакои*“). МЦ, СБНУ), *кебайчилак*, *курчилак* „курчиски занает“ Р (но сп. и *кожуварсџџо*, *крзнарсџџо*), *фурнацилак* разг., *чифчилак* арх. „в. чифчиство“ Р, *шамиилак* арх. и др., спрема кои се образувани и именки со домашна основа: *бабичлак* арх. *акушерсџџо*, *јоведарлак* „разг. в. говедарство“ Р, *овчарлак* „разг. в. овчарство“ Р, *јрнчарлак*, *даскалак* „разг. учителување, учителство“ Р, *докџорлак* „разг. лекарски позив“ Р, *инжинерлак* (ЈЛ, П), *крчмаџилак* (ИС, ВЛ), *ловџилак* „в. ловџиство“ Р, *мајсџорлак* „в. мајсторство“ Р, *јадарлак* „разг. занимање на падар“ Р, *јисарлак* „разг. в. писарство“ Р, *јисаџеллак* „ирон. разг. в. писателство“ Р, *јиџачлак* „разг. занимање на питач“ Р, *рибарлак* „разг. в. рибарство“ Р, *содаџилак* разг., *шрџовилак* разг. (: тур. *tüccarlık*), *црноборсаџилак* (КЧ, Р).

Поголемиот дел од приведените примери претставуваат занаети кои се на изумирање или придобиле нова содржина (сп. *екимлак*, *кайиилак*; *курчилак* и др.) и затоа со право ја носат ознаката арх. или разг. Во поглед на значењето, *-лак* тука одговара на наставката *-сџџо* која сè повеќе ја потиснува и поради тоа Речникот речиси редовно упатува на неа. Примерите со домашна основа секако зборуваат за продуктивноста на *-лак* со ова значење, но со нијансата фамилијарност или ироничност (*даскалак*, *инжинерлак*, *јисаџеллак* и сл.):

д) Награда за извршена работа:

ајлак (< тур. *ay*, *-lık* ‘месечна плата’) арх. „плата“ Р, *амалак* ‘1. амалско занимање; 2. награда за амалска услуга’, *баждарлак* „в. баждар 1“ Р, *дервенлак* „арх. такса за минување низ дервен“ Р, *гунделак* „арх. надница“, *самсарлак* разг. „1. водење на самсарска работа; 2. она што му се плаќа на самсарот за неговото посредство“ Р; спрема кои е образувано и *чувачлак* („... акот од *чувачлакои* на соленицата“). ИС, ВЛ).

Ова значење е секако едно од најслабо застапените значења на *-лак*, така што примери од типот *чувачлак* претставуваат реткост.

ѓ) Место сврзано со основата³⁰.

е) Конкретен предмет, поим и др. Примерите од овој вид или се совпаднаваат со основата или пак обележуваат предмет кој има некаква врска со основата (сп. *yazlık*, стр. 52). Лексикализацијата на значењето тука е полна, на пример:

³⁰ За примерите со ова значење в. *Nomina loci in der mazedon. Sprache*, Zeitschr. für Balkanologie, B. IX.

амамлак (< тур. *hamam*) арх. „домашна бања” Р, арчлак тур. *harç* „в. арч” Р, мезелак ‘мезе’, шиерлак разг.; или: бакарлак ‘бакарни садови’, бурунлак (< тур. *burun* ‘нос’) дијал. ‘огламник за теле’, башилак (< тур. *baş* ‘глава’) ‘огламник’ Р, бовчалак (< тур. *boşçelik*), јакалак „в. грлушник” Р, јорјанлак „лицето на јоргано” Р, мингерлак, софралак = софра, -лак арх. ‘платно што се става под трпеза’, учкурлак „пораб што се става на гаки или чакшири низ кој се провлекува учкур” Р, фишеклак „кожена торбичка за чување фишеци” Р, фустјанлак (тур. *fistan* < гр. *φουστάνι*) „разг. материјал за женска облека” Р, џамлак разг. „1. витрина; 2. рам за стакло на прозорци” Р и др.

Забелешките во однос на примерите со значењата од а — е во голема мера ги опфаќаат и последните образувања. Така, повеќето од нив ја имаат исто така ознаката арх., разг. или дијал., кое само по себе укажува на општата тенденција кон нивното потиснување или заменување со синоними. Во ретки примери со домашна основа спаѓаат именките *мџдалак* дијал. ‘*testiculis*’ и *иџјалак*, која има глаголска основа и која по сè изгледа е образувана спрема *мезелак*.

Од сето изнесено за наставката -лак се гледа дека е застапена во образувања со повеќе значења, чиешто изделување е во голема мера одлика на турскиот јазик, од кој или преку кој се затврдени во нашиот и соседните словенски јазици. Од посочените значења најраспространети се првото (значењето својство) и третото (занает или занимање) при кои -лак минала и на значителен број примери со домашна основа. Посебно одбележување меѓу именките на -лак секако бараат и оние со значењето дејство, кое во примери со именска основа е необично и затоа може да се земе како одлика на турскиот јазик. Од друга страна, новост или особеност на -лак претставува развивањето на фамилијарност, иронична обоеност, кое во турскиот јазик напoлно отсуствува, а во македонскиот и соседните словенски јазици најјасно е изразена во понови образувања. Така, независно од тоа што ред примери се подзаборавени или напoлно потиснати од употреба, со оваа нијанса -лак во современиот, пред сè литературниот јазик се исползува како стилско средство, поради што одново се здобива со продуктивни можности.

Н а с т а в к а т а -изам (фр. *-isme*, герм. *-ismus*)

Самата наставка -изам, како и најголем дел од примерите, е преземена од западноевропските јазици, најчесто од францускиот (*-isme*) и германскиот јазик (*-ismus*), во кои од своја страна е затврдена преку заемки од латинскиот јазик (*-ismus*). Дел од овие европеизми кај нас се затврдени предимно со посредството на соседните словенски јазици, пред сè српскохрватскиот јазик (сп. рус. *-изм*, буг. *-изъм*, схрв. *-изам*, слов. *-izem*, чеш. и пол. *-ismus*). При самото изведување на овој тип именки треба секако да се тргнува не од овој или оној современ словенски јазик туку од споменатите изворни јазици од кои се преземени. Главно

ист е случајот и со значењата на *-изам*, каде исто така тргнуваме од оние во изворниот јазик, макар што одделни секундарни значења или нијанси во значењето кај извесни примери се неизбежни и сосем нормални.

Во споменатите изворни јазици именките од овој вид обично се изведуваат од придавска и именска основа. Заедно со дадената именка, како што одбележавме, најчесто е преземено и значењето односно значењата што ги има во изворниот јазик. За основно кај именките на *-изам* може да се земе значењето *својство*, што е, впрочем, најчеста појава кај образувања со ваква основа и кое, од своја страна, лесно минува во *апстрактен поим* или друг вид *конкретизација* (термин и сл.). Во однос на значењето, именките на *-изам* најблиску стојат од оние на *-оси*, *-сиво*, кое секако се потврдува како од напредната употреба со последниве така и од примери кои претставуваат калки (сп.: *йеданџизам* и *йеданџиноси*, *аматџеризам* и *аматџерсиво*, *јуриџанизам* в. *пуританство*; или *сомнабулизам* и *месечарсиво*). Преку споменатото основно значење се развиле повеќе подзначења и сл., кои честопати истапуваат одделно или независно од основното значење (својство). Како почести или потипични кај образувањата на *-изам* се застапени предимно следниве значења и подзначења односно нијанси: а) *својство* — главно или основно значење; б) религиозно или филозофско гледање на светот и сл.; в) општествено или политичко движење, вид спорт и сл.; г) правец во науката, уметноста, литературата и д) поими или термини од разни области на науката, техниката, културата. За илустрација можат да се приведат, на пример, следниве образувања, кои се обично застапени и во другите словенски јазици, се разбира, со посредство на споменатите западноевропски јазици:

а) *Значењето својство*. Ова значење, кое е основно кај овој тип образувања, во ред примери е придружено од некое или некои од споменатите секундарни значења. Со или без придружба на секундарно значење, ваму спаѓаат, меѓу другите, следниве образувања:

алиџуизам 'алтруистичност', *инџернационализам* и *инџернационалноси*, *консерваџивизам* и *консерваџивноси*, *неуџтрализам* и *неуџтралноси*, *објекџивизам* и *објекџивноси*, *примиџивизам* и *примиџивноси*, *риџоризам* „в. *ригорозност*" Р, *субјекџивизам* „1. субјективност; 2. филоз. правец што ја одрчува објективната стварност" Р, *џраџизам* 'трагичност; безизлезна ситуација'; или: *аматџеризам* 'аматерство', *вандализам* 'вандалство, -штина, дивјаштво', *варваџизам* '1. варварство, дивјаштво; 2. туѓ збор или израз' Р, *гесџоџизам* и *гесџоџсиво*, *дилеџанџизам* и *дилеџанџсиво*; или: *аванџуџизам* 'авантура', *џероризам* 'терор; вршење терор', *уџиџизам* и *уџиџија*; или: *анџиџонизам* 'супротност', *вербализам* 'празнословје', *еџоизам* 'себичност, саможивост', *канибализам* 'дивјаштво', *креџенизам* (фр. *cretainisme* : *cretain*) '1. слабоумност, тапост; 2. мед. вид заболување што предизвикува заостанување во душевниот развој', *џараџиџизам* 'готованство, живеење за туѓа сметка', *сомнамбулизам* 'месечарство', *схемаџизам* „склоност кон упростеност, склоност да се мисли по готови схеми" Р, *хероџизам* „јунаштво,

г) Правец или гранка во науката, уметноста, литература, спортот:

дарвинизам, хийнојизам '1. вид наука; 2. хипноза', *класицизам, хуманизам, романјизам, сенџиментјализам, најџурализам, реализам, сџрукџурализам, формализам, фуџуризам, кубизам, ждановизам*; или: *авџомобилизам, велосиједизам, фудбализам* и др.

д) Поими или термини од разни области на науката, техниката, културата:

аџриоризам (< *à priori*), *лаконизам, силојизам* „логичен заклучок што се изведува од две или повеќе претпоставки” Р, *синхронизам* „точно временско совпаѓање на две или повеќе појави...” Р, *йолиморфизам, софизам*; или: *орјанизам, јалванизам, мајнејизам; механизам*; или: *ревмајизам, рецидивизам; вокализам, консонанјизам*; или: *вулјаризам, архаизам, неолојизам, јерманизам, јрџизам, македонизам* '1. истор. мак. национална ствар; 2. мак. јаз. елемент', *русизам, србизам, џуриџизам*; или: *монархизам, снобизам, дојмајизам* и др.

Од изнесеното се гледа дека именките на *-изам*, како со основното така и со повеќето секундарни значења, имаат значителна распространетост. Во поглед на значењето, *-изам* главно одговара на домашните наставки *-осџ, -сџво* и *-ина*, но замена или напоредна употреба е можна главно во одделни примери. Од друга страна, паѓа в очи дека најголем дел од приведените и ним слични примери всушност претставуваат заемки од западноевропските јазици, така што влегуваат во именките познати под името „европеизми“. Минувањето на *-изам* на примери со словенска основа е доста ретко. Таков е случајот главно со именки од типот *врховизам, џаризам, ленинизам, србизам* и сл. Сепак, независно од оваа околност, *-изам* претставува не само доста распространета наставка туку се среќава и во нови образувања (сп. *ждановизам, џиџовизам* и сл.), што значи дека (предимно со последново значење) крие во себе и извесни продуктивни можности.

Н а с т а в к и т е *-ажа* (<фр. *-age*) и *-ура* (<лат. *-ura*)

Покрај разгледаните и ним слични примери на *-изам*, во извесен број заемки „европеизми“ со значењето својство или апстрактен и конкретен поим истапуваат и наставките *-ажа* и *-ура*. Во изворниот јазик примерите со овие наставки имаат придавско-именско и глаголско потекло, но нивната основа од гледна точка на современите слов. јазици е наполно немотивирана. Како за *-ажа* така и за *-ура* е притоа карактеристично дека се застапени само во примери кои имаат странска (западноевропска) основа, сп.: *арбџџража, џаџроџажа; ајанажа,*

ѝаража; или: *адвокаѝура*, *ѝрофесура*, *кандидаѝура*; *номенклаѝура*, *кла-виѝаѝура* и др.

* * *

Прегледот на именките со значењето својство или апстрактен поим дава да се изведат повеќе заклучоци. Од него се гледа, пред сѐ, дека главна маса меѓу именките од овој вид претставуваат суфиксните образувања со продуктивна наставка, кои од бессуфиксните и оние со нежива наставка се разликуваат и по тоа што обично истапуваат со подзначења, различен вид конкретизација и сл. Меѓу продуктивните наставки, од своја страна, се изделуваат домашни или наследени од постариот период, кои се обично застапени со еден или повеќе деривати, и преземени (странски) наставки. Покрај образувањата со наставката *-ија*, која во својство на наставка се затврдила уште во старословенскиот јазик, кон преземените спаѓаат *-лак*, како и наставките *-изам*, *-ажа* и *-ура*, кои се, меѓутоа, застапени главно во примери со странска основа.

Во поглед на основното значење (својство или апстрактен поим), кај разгледаните наставки се забележуваат извесни совпаѓувања и сличности, кое секако се потврдува и од напоредната употреба или заменувањето меѓу нив. Сепак речиси секоја од нив се карактеризира со ваков или онаков степен на апстрактност, со извесна нијанса во значењето својство и, се разбира, со своите секундарни значења или конкретизација. Употребата на оваа или онаа наставка од овој вид, а заедно со тоа и нејзината фреквенција и продуктивност, зависи главно од тоа каква нијанса на значењето својство или друго подзначење е посреде, што значи дека во случајов имаме работа со доста разработена спецификација, повеќе или помалку, кај секоја од разгледаните наставки. Општо земено, со особена распространетост се изделуваат пред сѐ наставките *-ина*, *-осѝ* и *-сѝво*. Доста распространета и продуктивна е исто така и наставката *-оѝија*, која е типична пред сѐ за разговорниот јазик, од кој, меѓутоа, сѐ повеќе се затврдува и во литературниот јазик, притоа предимно за сметка на наставката *-оѝа*.

С К Р А Т Е Н И Ц И

Б, ГД	Белиќ, Галички дијалекат
БК, Лозје	Блаже Конески, Лозје
БМ	Браќа Миладинови
ДМ, М	Димитар Миладинов, Молитвеник
БП, И	Бранко Пендовски, Игра
ЖЧ, НП	Живко Чинго, Нова Пасквелија
ИС, ВЛ	Илија Сланштанец, Времиња и луѓе
ЈБ, ЛП	Јован Бошковски, Луѓе и птици
ЈЛ, П	Јордан Леов, Побратими
КП, СЗП	Кирил Пејчиновиќ, Слово за празниците
ЈК, РПН	Јоаким Крчовски, Различна поучителна наставленија
КЧ, Р	Коле Чашуле, Раскази

МЈ	Македонски јазик
ММ, Д	Матеја Матевски, Дождови
М, СБНУ	Матов, Сборник на народни умотворенија
МЦ, СБНУ	Марко Цепенков, Сборник на народни умотворенија
МЛ	Младенов Стефан, Етимологически речник на бълг. език
НМ	Нова Македонија
Р, Речник	Речник на македонскиот јазик
СД, ВП	Симон Дракул, Витли во поројот
СП, КЖ	Стале Попов, Крпен живот
СП, ОП	Стале Попов, Опасна печалба
СП, ТП	Стале Попов, Толе Паша
ТМ, СП	Томе Момировски, Стреи и песоци
ТЕ, СБНУ	Томе Ецов, Сборник на народни умотворенија
ЦМ, Л	Цветко Мартиновски, Луѓинци
Ф, ЭС	Фасмер, М., Этимологический словарь русского языка
Х	Хоризонт

ПРЕГЛЕД НА ИМЕНКИТЕ СО ЗНАЧЕЊЕТО *СВОЈСТВО* ИЛИ *АПСТРАКТЕН ПОИМ*

А) Бессуфиксни образувања и образувања со неживи наставки	стр. 2
Б) Суфиксни образувања	3
Наставката <i>-ија</i> и дериватите <i>-арија</i> , <i>-(о)сија</i> и <i>-ишија</i>	4
Наставката <i>-ие</i> или <i>-је</i>	8
Наставката <i>-ило</i>	11
Наставката <i>-ина</i>	12
Наставката <i>-оси</i>	20
Наставката <i>-сйво</i> и дериватот <i>-ишйво</i>	32
Наставките <i>-оша</i> и <i>-ока</i>	43
Наставката <i>-ошија</i>	47
Наставката <i>-ица</i>	51
Наставката <i>-лак</i> и дериватите <i>-ошилак</i> и <i>-ишилак</i>	52
Наставката <i>-изам</i>	58
Наставките <i>-ажа</i> и <i>-ура</i>	61

Борис МАРКОВ

СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ ПРИЗНАК ИЛИ ОТВЛЕЧЕННОЕ ПОНЯТИЕ В СОВРЕМЕННОМ МАКЕДОНСКОМ ЯЗЫКЕ

(Р е з ю м е)

В отдельных грамматиках и других лингвистических трудах существительные этого типа известны под названием имена существительные, обозначающие отвлеченные понятия. Ввиду того что в статье охвачены главным образом отыменные существительные, более подходящим для них является также употребляющийся термин *nomina*

essendi. У существительных с такой основой исходным или основным считается значение признака, которое все же в ряде случаев переходит в другие, второстепенные значения или просто конкретизируется. Связь между последними значениями и основным значением варьируется не только в зависимости от отдельных суффиксов, но очень часто и внутри имен существительных одного и того же суффикса. Существительные с основным значением „признак предмета” или „отвлеченное понятие” классифицируются нами на две основные группы: А) бессуффиксные образования и Б) суффиксальные образования, которые в свою очередь распадаются на образования с непродуктивными и продуктивными суффиксами. В качестве непродуктивных суффиксов выступают *-оба*, *-га*, *-ја*, а продуктивными, но с неодинаковой распространенностью, являются *-ија*, *-ие* или *-је*, *-ило*, *-ина*, *-ост*, *-ота*, *-ока*, *-отија*, *-ство*, *-ица* и более нового (иностранный) происхождения *-лак*, *-изам*, *-аж*, *-ура*.

Среди последних суффиксов, служащих главным средством образования имен существительных с отвлеченным значением, своей распространенностью больше всего выделяются суффиксы *-ина*, *-ост* и *-ство*. Значительной распространенностью характеризуется также суффикс *-отија*, который, однако, типичен преимущественно для разговорного языка. В статье отмечается, что в ряде случаев значение отдельных суффиксов совпадает или является очень близким, вследствие чего не редки случаи их смешения или параллельного употребления. Все же, несмотря на случаи смешения, каждый из упомянутых суффиксов характеризуется, в большей или меньшей степени, специфическим оттенком значения.